

Behov av och tillgång på pedagogisk personal – Skolverkets bedömning 2003

Sammanfattning

I regleringsbrevet för 2003 ges Skolverket i uppdrag att förse regeringen med underlag när det gäller behov av och tillgång på pedagogisk personal i barnomsorg, skola och vuxenutbildning. Underlaget ska innehålla "en samlad bedömning av tillgång och behov av lärare". I bedömningen ska Skolverket "därvid särskilt uppmärksamma behovet av lärare i yrkesämnen". Föreliggande rapport utgör den begärda redovisningen.

Rapporten innehåller beräkningar som avser perioden 2000 – 2020 och bygger på en rad antaganden. Sedan förra årets rapport har förutsättningarna förändrats så att vissa antaganden behöver justeras. Till förändringarna hör att en ny befolkningsprognos anger högre födelsetal än tidigare. Därmed kommer antalet barn i barnomsorg – den verksamhet som påverkas snabbast – att öka och därmed behovet av personal. En annan förändring är att andelen barn som utnyttjar förskola och fritidshem har ökat mycket mer än beräknat. Detta påverkar också personalbehovet.

Ett centralt antagande handlar om hur stor del av lärarkåren som ska ha pedagogisk högskoleutbildning. För närvarande är det en förhållandevis stor andel av personalen som saknar sådan utbildning. I beräkningarna är inbyggt att andelen personal med pedagogisk högskoleutbildning ska öka. I detta avseende är antagandena desamma som förra året. För att beskriva hur behoven förändras om en sådan ökning av en eller annan orsak inte blir verklighet har också en alternativ beräkning gjorts.

Beräkningarna visar att med de antaganden som gjorts i vårt basalternativ skulle det under perioden 2003 – 2010 behöva examineras i genomsnitt ca 16 500 lärare per år. Enligt beräkningsalternativet med en lägre andel pedagogiskt högskoleutbildad personal blir behovet istället ca 12 400 per år i genomsnitt. Under den senare delen av beräkningsperioden, 2011 – 2020, blir behovet mindre. En förutsättning för detta är dock att behoven under den första perioden kunnat täckas. Lyckas inte detta blir följden att behoven under den senare delen av beräkningsperioden ökar.

Antalet examinerade lärare har ökat under senare år som en följd av att antalet platser inom lärarutbildningen har ökat. Intagningen läsåret 2000/01 beräknas sålunda resultera i att ca 8 300 lärare examineras. Intagningen läsåret 2001/02 uppskattas kunna resultera i ca 10 000 examinerade. En jämförelse med de beräknade behoven visar att tillgången ändå inte kommer att motsvara behoven enligt något av de alternativ som Skolverket presenterar.

Den stora efterfrågan på lärare kan medföra att det blir mycket svårt att genom rekrytering av nyutbildade lärare klara den personalförstärkning

Dnr: 01-- 2003:1751

som regeringen avsatt pengar till. Det blir troligen också närmast omöjligt att i förskola och fritidshem öka andelen anställda som har pedagogisk högskoleutbildning med hjälp av nyexaminerade lärare, vilket förutsetts i våra behovsberäkningar.

När det gäller åtgärder ser Skolverket liksom i föregående års bedömning en ökning av antalet platser i den ordinarie lärarutbildningen som en möjlig åtgärd. Det kan emellertid inte täcka behoven på kort sikt. Allt tyder därför på att en stor del av behovet av lärare måste klaras genom andra åtgärder än rekrytering av nyexaminerade. Exempel på sådana är särskilda utbildningssatsningar, t.ex. vidareutbildning av befintlig personal och åtgärder för att locka tillbaka lärare som nu finns i andra branscher. Andra möjligheter är förbättring av arbetsförhållandena så att fler av de nyexaminerade väljer att börja arbeta som lärare och att färre lämnar läraryrket i förtid.

Ifråga om lärare i yrkesämnen redovisar rapporten statistik över bl.a. åldersfördelning inom nuvarande lärarkår, examination under senare år och beräknat behov. Genomgången visar att examinationen har sjunkigt drastiskt, vilket troligen till stor del beror på de ekonomiska villkor som gäller för de studerande. Samtidigt är medelåldern hög inom gruppen. Om inte åtgärder vidtas finns risk att bristen på lärare gör att kvaliteten i utbildningen sjunker.

Innehållsförteckning

1. Inledning	4
2. Beräkning och utfall – räknade vi rätt inför 2002?	4
3. Arbetsfördelning och samråd	6
4. Beräkningarnas omfattning	6
5. Begrepp och definitioner	7
6. Förutsättningar och antaganden	8
6.1 Befolkningsutveckling	8
6.2 Antal barn och elever i olika verksamhetsformer	9
6.3 Personal med pedagogisk högskoleutbildning	13
6.4 Personaltäthet och följsamhet	17
6.5 Personalförstärkningsresurser till skola och fritidshem	18
6.6 Kvarvaro i yrket	19
6.7 Lärarbenägenhet	20
6.8 Tjänstledigheter	23
6.9 Undervisningens fördelning på olika lärarkategorier	23
6.10 Rörlighet mellan skolformer	24
7. Resultat av reviderade beräkningar	24
7.1 Totalt personalbehov – en översikt	24
7.2 Det totala framtida personalbehovet per verksamhetsform	27
7.3 Behov av personal med pedagogisk högskoleutbildning	28
7.4 Rekryteringsbehov	31
7.5 Jämförelse med 2002 års bedömning	32
7.6 Examinationsbehov	33
8 Lärare i yrkesämnena	37
8.1 Lärarkategorier och skolformer	37
8.2 Pedagogisk utbildning	39
8.3 Ålder och könsfördelning	39
8.4 Rekryteringsbehov	42
8.5 Lärarexamination	42
8.6 Yrkeslärare på övriga arbetsmarknaden	44
8.7 Diskussion	46

2003-06-02

Dnr: 01-- 2003:1751

1. Inledning

Skolverket har sedan mitten av 1990-talet ansvar för att förse regeringen med underlag för dimensionering av lärarutbildningen. I regleringsbrevet för 2003 preciseras detta ansvar bl.a. ifråga om inriktning och avrapportering. Det övergripande uppdraget till Skolverket är enligt regleringsbrevet att redovisa "en samlad bedömning av tillgång och behov av lärare inom förskola, skola och vuxenutbildning". Vidare anges att "Skolverket skall även årligen följa upp och redovisa viktiga förändringar som inverkar på tillgången och behovet av lärare både på kort och lång sikt". Avrapportering ska göras årligen, senast den 1 juni. Föreliggande rapport utgör den begärda redovisningen för år 2003.

Årets rapport är huvudsakligen inriktad på den del av uppdraget som innebär att "följa upp och redovisa viktiga förändringar som påverkar tillgången och behovet av lärare både på kort och på lång sikt". Redovisningen av förändringar sker i förhållande till såväl antaganden som beräkningsresultat i förra årets rapport (Dnr 74-2002:2152).

Även om huvudinriktningen är att redovisa de förändringar som skett är vissa av förändringarna av sådan dignitet att Skolverket bedömt att förnyade beräkningar krävs. Vissa sådana ingår därför i rapporten.

I regleringsbrevet ingår detta år att särskilt uppmärksamma behovet av lärare i yrkesämnen. Detta görs genom att tillgängliga fakta sammanställs i föreliggande rapport.

Den nu presenterade bedömningen är ifråga om *tillgång* på lärare inte en regelrätt prognos, åtminstone inte i den meningen att resultatet kan förväntas bli verklighet. Istället är det frågan om beräkningar av vad som skulle kunna inträffa om inga åtgärder vidtas. När det gäller *behov* av lärare är begreppet prognos mer tillämpligt.

Materialet ska utgöra underlag för beslut om åtgärder, bl.a. ifråga om lärarutbildningens dimensionering men även för huvudmännens personalplanering. Det är också vår avsikt att materialet ska kunna fungera som underlag för studie- och yrkesvägledning. Detta berör både de studenter som står i begrepp att välja yrkesutbildning och de som redan befinner sig i den nya lärarutbildningen och därmed ska välja inriktning för sina fortsatta studier.

2. Beräkning och utfall – räknade vi rätt inför 2002?

Vår beräkningsmodell bygger på att behov och – numera i någon mån – tillgång beräknas sammantaget för femårsperioder. Fjolårets beräkningar för den första perioden syftade till att beskriva behovet år 2005 så bra som möjligt. På begäran från våra uppdragsgivare gjordes också för den första femårsperioden beräkningar av det årliga personalbehovet. För de verksamheter som berördes av statsbidraget för personalförstärkning (PF) gjordes årsberäkningarna på enklast möjliga sätt, dvs. genom en rak in-

Dnr: 01-- 2003:1751

terpolering mellan det beräknade behovet för år 2005 och behovet år 2001. I tabell 1 jämförs beräknat behov per verksamhetsform år 2002 med det utfall som statistiken för hösten 2002 visar. De avvikelser som kan konstateras kan till en del förklaras av den schablonmässiga beräkningsmetoden. Därutöver finns avvikelser som har andra förklaringar och som bör påverka den nya bedömning som ingår i vårt uppdrag. Vi återkommer till detta.

Uppgifterna för 2002 är i viss utsträckning skattade. Det gäller förskola, fritidshem och förskoleklass. Fördelningen av särskola på grundskola och gymnasiesärskola är också skattad. Personalen redovisas under den verksamhetsform där merparten av deras tjänstgöring är förlagd. Av personalen i fritidshem har en stor del sin huvudsakliga tjänstgöring förlagd till grundskola eller förskoleklass. Totalt fanns det ca 31 500 personer som tjänstgjorde vid fritidshem. Liknande förhållanden gäller personal i förskoleklass. Totalt tjänstgjorde ca 12 750 personer i förskoleklass.

Tabell 1: Beräknat behov av personal per verksamhetsform år 2002 jämfört med utfall

Prioriterad verksamhetsform	Beräknat behov av tjänstgörande	Faktiskt antal tjänstgörande	Differens
Förskola, totalt	66 096	70 617	4 521
därav pedagoger	34 279
Fritidshem, totalt	21 483	21 775	292
därav pedagoger	13 283
Förskoleklass, totalt	10 621	9 871	-750
därav pedagoger	9 408	8 830	-578
Grundskola inkl. grundskola och specialskola	99 226	101 331	2 104
Gymnasieskola inkl. gymnasiesärskola och kompl. utbildningar	31 865	31 918	53
Komvux inkl. särsvux och CFL	7 439	6 944	-495
SFI	1 320	1 300	-20
Summa	238 051	243 756	5 705

Som framgår av tabellen underskattades personalbehovet i *förskolan* kraftigt. Underskattningen beror främst på att andelen barn som går i förskolan ökade mer än beräknat. Samtidigt ökade personaltätheten något.

Beräkningarna för *fritidshem* ser ut att stämma rätt väl. Det är dock mer tur än skicklighet. Antalet inskrivna barn i fritidshem ökade nämligen istället för att minska så som vi antog. Antalet tjänstgörande förändrades inte nämnvärt, varför personaltätheten minskade.

2003-06-02

Dnr: 01-- 2003:1751

Behovet av lärare för *förskoleklassen* överskattades. Ungefär hälften av överskattningen förklaras av tillvägagångssättet med interpolering som nämnts ovan. Resten beror på att antagandet om följsamhet till elevutvecklingen och tillskott av PF-resurser visat sig inte stämma. Antalet elever har minskat men antalet lärare har minskat i högre grad. Lärartätheten har därför minskat istället för att öka, så som vi antog.

Behovet av lärare i *grundskolan* underskattades. Till stor del beror det på tillvägagångssättet med interpolering för år 2002. En noggrannare beräkning baserad på 75 procents följsamhet till elevutvecklingen mellan 2001 och 2002 och med tillägg för PF-resurser ger ett högre behov. Underskattningen stannar då på cirka 660 personer. Resultatet kan tolkas som att följsamheten mellan elev- och lärarantal för grundskolans del, där elevantalet minskat något, blev lägre än den som antagits.

För *gymnasieskolan*, där elevantalet ökat, blev lärartätheten högre än vad som antagits. De observerade avvikelserna mellan beräkningar och utfall är dock små.

Behovet av lärare inom *komvux* överskattades. Underskattningen av antalet lärare inom grundskola och gymnasieskola uppvägs därför till en del av denna överskattning. I själva verket beror en del av dessa skillnader troligen på att tjänstgöringen för vissa komvuxlärare ändrats från att år 2001 huvudsakligen ha legat inom komvux till att istället huvudsakligen ligga inom grundskola eller gymnasieskola. Ser man till förändringen av antalet årsarbeten inom komvux så stämmer den nämligen rätt väl med den antagna utvecklingen av behovet av lärare inom komvux.

Sammanfattningsvis konstaterar vi att beräkningarna, i det korta perspektivet, stämde bra. Undantaget är förskolan där ett ökat antal barn medförde att personalbehovet ökade.

3. Arbetsfördelning och samråd

Enligt regleringsbrevet ska bedömningen göras i samverkan med Högskoleverket och SCB. Detta samråd har skett i den särskilda referensgrupp som Skolverket har samlat för arbetet med beräkningar och bedömningar. Där finns båda myndigheterna representerade. Dessutom ingår representanter för lärarnas fackliga organisationer, Svenska kommunförbundet, AMS, universitet och högskolor samt några kommuner.

Förutom att medverka i nämnda referensgrupp har SCB – framförallt Kerstin Karlsson vid Prognosinstitutet – gjort allt beräkningsarbete för rapporten. Likaså har SCB tagit fram underlag för de flesta antaganden och deltagit i diskussionen om dessa, även om Skolverket svarat för beslut om vilka antaganden som slutligen ska användas.

4. Beräkningarnas omfattning

Den period som behandlas i denna rapport är densamma som föregående år, alltså åren 2000 till 2020. Att göra bedömningar för så många år framåt i tiden är mycket vanskligt, vilket framgår inte minst av diskus-

2003-06-02

Dnr: 01-- 2003:1751

sionen om våra antaganden. Motivet för att lägga fram bedömningar för hela perioden är behovet av långsiktig planering av lärarutbildningen och dess dimensionering.

Bedömningarna i denna rapport omfattar pedagogisk personal i de flesta verksamheter inom Skolverkets ansvarsområde. Även om inte resultat presenteras separat för alla verksamhetsformer så ingår liksom föregående år förskola, öppen förskola, fritidshem, öppen fritidsverksamhet, förskoleklass, grundskola, särskola, specialskola, gymnasieskola, kommunal vuxenutbildning, Centrum för flexibelt lärande (CFL), sörvux, sfi och kompletterande utbildningar. Den enda verksamhet som inte ingår är familjedaghem. I bedömningarna ingår alla skolor, såväl skolor med offentlig huvudman som skolor med fristående sådan.

Huvuddelen av bedömningarna avser behovet av personal. Tillgång till personal kan numera endast bedömas för de allra närmaste åren eftersom lärarutbildningen har förändrats. Dess flexibilitet gör det omöjligt att i förväg beräkna hur många lärare av respektive kategori som kommer att examineras. Förra året presenterade vi en beräkning över examinerade perioden 2001-2005 baserad på antalet nybörjare vid lärarutbildningarna t.o.m. 2000/01. I år redovisar vi faktisk examination för de två första åren av perioden samt hur många av nybörjarna 2000/01 som kan förväntas examineras

5. Begrepp och definitioner

Denna rapport avser i första hand pedagogisk personal, alltså personal som huvudsakligen är sysselsatta i pedagogiskt arbete med barn och elever. De personalkategorier som ingår är förutom lärare i skola och vuxenutbildning också förskollärare och fritidspedagoger. Vi använder både begreppet lärare och pedagogisk personal som sammanfattande termer för de personalkategorier som ingår i beräkningarna.

Vi använder i vissa fall barnomsorg som sammanfattande begrepp när vi beskriver antaganden och resultat. Det är i viss mån oegentligt eftersom verksamhet i familjedaghem inte ingår i beräkningarna. Motivet för att ändå använda begreppet är att den uppräknings som annars skulle behövas blir omständlig och tar stor plats, t.ex. i tabeller och diagram.

I diskussionerna om personalens utbildning använder vi termerna pedagogisk högskoleutbildning eller lärarutbildning. I båda fallen menar vi fullföljd lärarutbildning (inkl. utbildning till förskollärare och fritidspedagog) på universitetsnivå. Det är samma definition som används i Skolverkets officiella statistik på området, där ingen bedömning av ämnesmässig kompetens görs.

Beräkningarna avser förskola, fritidshem, skola och vuxenutbildning. Följaktligen berörs både barn och elever. I denna rapport förekommer de två begreppen separat, men vi har ibland använt begreppet elev som sammanfattande term.

2003-06-02

Dnr: 01-- 2003:1751

6. Förutsättningar och antaganden

För att kunna beräkna framtida behov och tillgång krävs en rad antaganden om hur olika faktorer kommer att utvecklas. Dessa antaganden har avgörande betydelse för beräkningarnas resultat. Nedan diskuteras dessa antaganden utifrån dels den redovisning som gjordes förra året, dels de förändringar som har inträffat jämfört med föregående år.

Beräkningarna avser liksom föregående år perioden 2000 till 2020. Detta beror på att arbetet med föregående års bedömning påbörjades under hösten 2001 då senast tillgänglig statistik om lärare och elever avsåg hösten 2000. Genom den uppföljning som nu gjorts har uppgifter avseende 2002 använts i de fall dessa visar på väsentliga förändringar jämfört med tidigare år eller på att tydliga trender håller i sig.

6.1 Befolkningsutveckling

Som underlag för beräkning av elevutvecklingen inom olika verksamheter låg i Skolverkets rapport förra året SCB:s befolkningsprognos från år 2001. I denna antogs fruktsamheten stiga från 1,58 barn per kvinna år 2001 till 1,80 fr.o.m. år 2010. Både invandringen och utvandringen beräknades öka. Resultatet blev att nettoinvandringen antogs minska från 26 000 till 18 000 fr.o.m. år 2004. Det låg i linje med att invandringsöverskottet under de senaste 20 åren hade varit i genomsnitt ca 18 000 per år.

SCB har nu lagt fram en ny befolkningsprognos. Huvudalternativet i denna bygger på antagandet att fruktsamheten blir något högre än vad man tidigare räknade med. Enligt den nya prognosen stiger fruktsamheten till i genomsnitt 1,85 barn per kvinna fr.o.m. år 2010.

Den nya befolkningsprognosen från SCB innebär också att en ny modell för att beräkna in- och utvandring används. Tillsammans med nya bedömningarna av totala volymer ger det till resultat ett invandringsöverskott som är större än i 2001 års prognos och som dessutom varierar mellan åren. I genomsnitt för perioden 2004 - 2020 beräknar SCB att nettoinvandringen per år blir nära 11 000 högre än tidigare beräknat. I 2001 års prognos antogs den årliga nettoinvandringen bli 18 000 fr.o.m. år 2004. Genomsnittet för perioden 2004 - 2020 ligger nu på cirka 29 000. Nettoinvandringen väntas bli högst under de närmaste åren, kring 33 000 åren 2005 - 2008 för att därefter avta.

Förskolan är den verksamhet som, av naturliga skäl, snabbast påverkas av förändringar i födelsetalen. Resultatet av den nya befolkningsprognosen huvudalternativ beräknas för förskolans del bli ca 2 procent fler barn år 2005 jämfört med vår föregående beräkning. Från och med år 2010 uppskattas antalet barn i förskolan bli 6 - 7 procent fler än i föregående års beräkningar enbart till följd av den nya befolkningsprognosen. Därtill kommer att andelen barn som går i förskola har ökat mer än beräknat.

I förra årets rapport (tabell 8) redovisades även ett alternativ byggt på en lägre fruktsamhet, nämligen 1,5 barn per kvinna. Det motsvarade 1999

2003-06-02

Dnr: 01-- 2003:1751

års nivå, vilken för övrigt var den lägsta någonsin i Sverige. I årets befolkningsprognos finns såväl ett lägre som ett högre alternativ avseende fruktsamheten. I det lägre antas fruktsamheten vara 1,65 barn per kvinna, vilket motsvarar vad som gällde år 2002. I det högre antas fruktsamheten bli 2,05 barn per kvinna. Det lägre alternativet ligger således högre än vårt lågalternativ i förra årets lärarprognos

Skolverket ser ingen anledning att ifrågasätta SCB: s nya befolkningsprognos utan använder dess huvudalternativ i årets bedömningar. Eftersom förändringen är ganska stor jämfört med föregående års antagande är förnyade beräkningar därmed nödvändiga.

Slutsats: Barnafödandet förväntas öka så mycket mer att såväl antaganden som beräkningar måste revideras.

6.2 Antal barn och elever i olika verksamhetsformer

6.2.1 Förskola

Andelen barn som går i förskola antogs i förra årets beräkning öka till följd av införandet av allmän förskola och fortsatt minskning av andelen barn i familjedaghem. Andelen som finns i förskola av alla 1-åringar antogs öka till 40 procent år 2010, Statistik från de senaste åren visar följande utveckling:

Tabell 2: Barn inskrivna i förskola i procent av samtliga barn i befolkningen

År	Andel av årskullen				
	1-åringar	2-åringar	3-åringar	4-åringar	5-åringar
<i>Utfall</i>					
1995	30,1	50,0	55,0	60,4	62,8
1996	33,9	53,7	58,5	62,8	65,2
1997	36,2	56,9	61,3	66,2	68,2
1998	33,7	60,3	64,4	69,2	72,6
1999	35,7	63,9	68,0	72,7	74,3
2000	36,1	66,9	70,6	75,6	78,2
2001	37,7	69,5	73,3	77,9	80,2
<i>Prognos</i>					
2002	37,8	70,6	74,4	79,0	81,3
<i>Utfall</i>					
2002	39,9	75,3	79,6	82,8	84,0
<hr/>					
<i>Förra årets antagande för 2010</i>	40	74	77	90	92
<i>Nytt antagande för 2010</i>	42	78	83	90	92

Redan hösten 2002 hade alltså andelen av årskullarna ökat så att 1-åringarna nått antagandet för hösten 2010 och för både 2- och 3-åringarna hade motsvarande antagande överskridits. Orsaken är troligen de förändrade reglerna för barn till arbetslösa och till föräldralediga. Frågan är därmed om den ökning vi sett hittills kommer att fortsätta. Eftersom flera faktorer är mycket osäkra har Skolverket valt att inte räkna med detta som ett huvudantagande. För hela den återstående beräkningsperioden räknar vi istället med att de andelar som gällde hösten 2002 också fortsättningsvis kommer att gälla.

För de äldre barnen, 4- och 5-åringarna, väntas den stora ökningen inträffa i och med att den allmänna förskolan nu införs. Vi har därmed än så länge inget underlag för att ändra antagandena jämfört med fjolårets beräkning – dvs. att 90 procent av 4-åringarna och 92 procent av 5-åringarna kommer att finnas i förskolan fr.o.m. år 2005. De kan kvarstå oförändrade. Antagandena innebär att andelen 4-åringar som går i förskola ökar med 7 procentenheter från 2002 års nivå och andelen 5-åringar med 8 procentenheter. De tillkommande barnen antas emellertid vara i förskolan bara hälften så lång tid som övriga barn. Orsaken är att de troligen kommer att ha övrig omsorg i familjedaghem eller i det egna hemmet.

Slutsats: Andelen av respektive årskull som finns i förskoleverksamhet har ökat mer än beräknat. Våra antaganden i detta avseende behöver revideras och därmed också beräkningarna.

6.2.2 Fritidshem

Andelen barn i åldrarna 6 – 9 år som går i fritidshem antogs i förra årets beräkning öka till följd av minskad andel barn i familjedaghem. En ökning har också inträffat, men den har blivit betydligt större än förväntat. Orsaken är sannolikt införandet av maxtaxan. Statistik från de senaste åren visar följande utveckling:

Tabell 3: Barn inskrivna i fritidshem i procent respektive årskull

År	Andel av årskullen						
	6-år	7-år	8-år	9-år	10-år	11-år	12-år
<i>Utfall</i>							
1995	28,6	55,6	50,7	36,1	10,4	3,8	1,5
1996	35,5	59,7	53,4	38,8	10,9	3,9	1,5
1997	41,2	62,2	56,0	39,3	11,5	4,5	1,7
1998	53,5	65,8	59,9	44,2	12,4	5,0	1,9
1999	68,1	70,5	63,6	47,2	12,6	4,6	2,2
2000	70,3	72,0	65,6	48,5	12,7	4,6	2,0
2001	72,7	73,9	68,0	51,6	15,8	5,9	2,9
<i>Prognos</i>							
2002	72,7	73,9	68,0	51,5	16,0	7,0	3,0
<i>Utfall</i>							
2002	78,7	79,7	74,5	59,5	18,3	6,6	2,7
Förra årets antagande för 2010	74	75	69	52	20 ¹	10 ¹	5 ¹
Nytt antagande för 2010	80	80	75	60	20 ¹	10 ¹	5 ¹

1) I antagandet ingår barn i öppen verksamhet

Med anledning av statistiken för år 2002 har vi reviderat våra antaganden. De nya värdena framgår av tabell 3. Antagandena är något högre än vad statistiken utvisar beroende på att vi har räknat med ett fortsatt minskat antal barn i familjedaghem. Antalet barn i sådan verksamhet var år 2001 drygt 49 700. Ett år senare hade antalet sjunkit till drygt 45 200. Vårt antagande var att antalet skulle sjunka till 35 000 år 2010 och sedan kvarstå på denna nivå resten av beräkningsperioden. Att vi räknar med ett fast antal medför vissa variationer i andelarna mellan åren under beräkningsperioden, vilket dock inte kan utläsas ur tabellen.

Dnr: 01-- 2003:1751

Antalet barn i familjedaghem minskar alltså som i antagandet, men minskningen mellan åren 2001 och 2002 var större än beräknat. Det behöver dock inte innebära att antalet barn i familjedaghem på längre sikt blir mindre än 35 000. Vårt antagande om familjedaghem ändras därför inte.

Slutsats: Andelen av respektive årskull som finns i fritidshem har ökat betydligt mer än förväntat. Såväl antaganden som beräkning måste därför revideras.

6.2.3 Förskoleklass, grundskola, särskola, gymnasieskola

Våra antaganden om elevutvecklingen inom var och en av skolformerna förskoleklass, grundskola, särskola och gymnasieskola var att den skulle följa utvecklingen av antalet barn i aktuella åldrar. När det gäller gymnasieskolan förutsatte beräkningarna att elevernas fördelning på program och inriktningar skulle vara i stort sett oförändrad jämfört med år 2000. Vi ser ingen anledning att revidera dessa antaganden.

Slutsats: Antagandena om elevantal inom förskoleklass, grundskola, särskola och gymnasieskola kan behållas oförändrade.

6.2.4 Komvux

Antalet deltagare inom gymnasial komvux skulle enligt våra antaganden minska till följd av minskade statliga anslag till kunskapslyftet. Detta beräknades medföra en minskning av lärarbehovet med 30 procent till år 2003 jämfört med hösten 2000. Antalet lärare respektive årsarbeten inom gymnasial komvux har också minskat. Mellan åren 2000 och 2002 uppgick minskningen till 18 respektive 16 procent (för gymnasial och grundläggande komvux sammantaget). Omfattningen av grundläggande komvux antogs kvarstå på 2000 års nivå under hela perioden. Statistiken visar nu att verksamheten ökade något mellan läsåren 1999/00 och 2001/02. Det mellanliggande året innebar dock ett lägre antal elever, så någon tydlig trend kan inte urskiljas. Vi behåller därför våra antaganden oförändrade.

Det finns anledning att påpeka att ansträngningarna för att åtgärda kommunernas behov av personal i vård och omsorg till stor del sker inom komvux. Om resursläget ändras kan därför behovet av lärare inom komvux komma att förändras.

Slutsats: Antagandena om elevantal i komvux kan behållas oförändrade.

6.2.5 Sfi

I förra årets bedömning konstaterade vi att antalet deltagare i Sfi till stor del är beroende av vilken omfattning invandringen till Sverige får. Denna påverkas i sin tur av bl.a. internationella kriser och konflikter. När det gäller antalet elever i Sfi antog vi därför att elevantalet skulle öka p.g.a. högre invandring än under den senare delen av 1990-talet. Därmed skulle lärarbehovet öka med en tredjedel, till ungefär den nivå som rådde 1996. Statistiken visar nu att antalet elever ökar så som förväntat, varför vi väljer att behålla våra antaganden oförändrade.

Slutsats: Antagandena om elevantal i sfi kan behållas oförändrade.

6.3 Personal med pedagogisk högskoleutbildning

6.3.1 Förskola

Andelen årsarbeten i förskolan som utförs av personal utan pedagogisk högskoleutbildning låg under senare delen av 1990-talet relativt stabilt omkring 46 procent. Under de senaste två åren har andelen – vilket framgår av tabell 4 – emellertid stigit. Ökningen är troligen en följd av svårigheter att rekrytera pedagogiskt högskoleutbildad personal.

Tabell 4: Anställda i förskola - antal och utbildning

År	Antal årsarbetare	Andel <i>utan</i> pedagogisk högskoleutb.
1995	66 039	46,0
1996	66 982	46,2
1997	63 598	45,5
1998	59 795	46,6
1999	59 258	46,4
2000	58 139	46,0
2001	58 689	48,0
2002	63 104	49,3

I fjolårets beräkningar redovisades två alternativa beräkningar för barnomsorgen. Det ena byggde på att all nyrekryterad personal skulle ha pedagogisk högskoleutbildning. Det andra alternativet hade lägre målsättning. Även detta alternativ byggde dock på att utbildningsnivån skulle höjas, men utgick från att det under hela perioden skulle komma att re-

Dnr: 01-- 2003:1751

kryteras personal som inte har pedagogisk högskoleutbildning. För förskolan del innebar det att andelen personal utan lärarutbildning antogs sjunka från 48 procent år 2001 till 30 procent år 2020. Vi kan nu konstatera att utvecklingen – åtminstone på kort sikt – går åt motsatt håll jämfört med vårt antagande. Frågan är då om vi bör justera antagandet till den aktuella situationen.

Fjolårets antagande gjordes utifrån ett allmänt resonemang om behovet av höjd utbildningsnivå hos personalen även i denna verksamhet. Eftersom det inte finns någon högskoleutbildning för övrig personal – främst barnskötare – påverkar en sådan ambitionshöjning direkt behovet av personal med pedagogisk högskoleutbildning. Vår uppfattning är att det inte finns anledning att förändra den beräkningsgrund som användes i fjol. Basalternativet utgår därför från att 70 procent av personalen ska ha pedagogisk högskoleutbildning år 2020. Däremot är det viktigt att lyfta fram hur resultatet skulle bli om oförändrad utbildningsnivå skulle bli verklighet. Detta görs i resultatavsnittet.

Slutsats: Det finns inte anledning att förändra antagandena om ökad andel personal med pedagogisk högskoleutbildning i förskolan. Dock ska även resultatet av en oförändrad utbildningsnivå redovisas.

6.3.2 Fritidshem

Som framgår av tabell 5 nedan var andelen personal i fritidshem utan pedagogisk högskoleutbildning relativt stabil under senare delen av 1990-talet. Därefter har den ökat snabbt. Även i detta fall är en trolig förklaring att det varit svårt att rekrytera utbildad personal.

Tabell 5: Anställda i fritidshem - antal och utbildning

År	Antal årsarbetare	Andel <i>utan</i> pedagogisk högskoleutb.
1995	18 268	32,4
1996	20 909	31,2
1997	21 262	29,2
1998	18 999	32,4
1999	18 656	36,9
2000	19 107	39,2
2001	19 379	42,9
2002	19 107	44,3

För fritidshemmens del innebar antagandet i förra årets bedömning att personal utan pedagogisk högskoleutbildning skulle finnas kvar i verk-

2003-06-02

Dnr: 01-- 2003:1751

samheten, men att andelen skulle minska från 43 procent år 2001 till 15 procent år 2020. Antagandet motiverades av att integrationen mellan grundskola och fritidshem på sikt innebär att den pedagogiska kompetensen blir allt viktigare. För personalen innebär det större möjligheter till full tjänstgöring och för kommunen en möjlighet att använda sin personal mer flexibelt. Vidare tyder bl.a. skolornas rapportering till lärarregistret på att behovet av förskollärare och fritidspedagoger är större än vad tillgången på utbildade är. Mellan 65 och 70 procent av personalen har nämligen tjänst som förskollärare eller fritidspedagog, oavsett vilken utbildning de har.

Liksom ifråga om förskolan kan vi konstatera att utvecklingen under de allra senaste åren gått åt motsatt håll jämfört med vårt antagande. Trots detta har vi – med samma motivering som när det gäller förskolan – valt att hålla fast vid de antaganden som gjordes i förra årets beräkning. Även för denna verksamhet presenteras dock en alternativ beräkning som bygger på 2002 års andel personal med pedagogisk högskoleutbildning.

Slutsats: Det finns inte anledning att förändra antagandena om ökad andel personal med pedagogisk högskoleutbildning i fritidshem. Dock ska även resultatet av en oförändrad utbildningsnivå redovisas.

6.3.3 Skola och vuxenutbildning

Vid bedömningen av behov och tillgång måste en given utgångspunkt vara de regler som lagar och förordningar ställer upp. När det gäller personal i barnomsorg, skola och vuxenutbildning är det Skollagen som anger ramarna. Den mest krävande regleringen gäller skola och vuxenutbildning där lagen anger att pedagogiskt utbildad personal ska användas. Samtidigt visar statistiken att vi aldrig har upplevt en situation där endast personal med lärarutbildning har varit anställd. Inte ens i tider när det har varit god tillgång – eller rent av överskott på lärare – har alla lärare haft en fullständig lärarexamen. Det har alltid funnits vissa kategorier av tjänster där det varit brist och vissa geografiska områden där man haft svårt att locka till sig och/eller behålla utbildad arbetskraft. Frågan är då om detta faktum bör ligga till grund för bedömningar och beräkningar.

Skolverket menar att det vore olämpligt att bygga in ett antagande om att en viss andel lärare även i fortsättningen kommer att sakna fullständig lärarutbildning – och det finns flera skäl till det. För det första är det svårt att förutse inom vilka verksamheter och ämnesområden som en bristsituation ska byggas in eftersom detta sannolikt kommer att variera mellan åren. Det gäller särskilt med tanke på flexibiliteten i den nya lärarutbildningen. För det andra – och det är det helt avgörande argumentet – ska bedömningen som tidigare påpekats utgöra ett av underlagen för beslut om dimensionering av lärarutbildningen. Om en viss andel icke utbildade lärare ”accepteras” blir underlaget för dimensioneringen missvisande och behovet av utbildningsplatser kan bli underskattat. Dessutom kan vi konstatera att många inriktningar inom lärarutbildningen lämpar sig väl för

andra yrken och branscher än skola och vuxenutbildning. Risken för överutbildning borde därför vara ganska liten.

Uppdragets syfte och Skollagens krav anger alltså ramarna för bedömningen av behov och tillgång. Enligt Skolverkets uppfattning bör utgångspunkten därmed vara att de som i dagsläget arbetar som lärare i skola och vuxenutbildning men saknar pedagogisk högskoleutbildning ska utbildas eller ersättas med utbildad personal. Det finns dock anledning att påpeka att till denna grupp räknas i detta sammanhang inte de som saknar pedagogisk högskoleutbildning, men som ändå är anställda tillsvidare. Motivet för detta är att kommun och landsting enligt Skollagen endast får anställa lärare utan behörighet om vederbörande har kompetens motsvarande vad lärarutbildningen ger och dessutom är lämpad att sköta undervisningen. Skolverket utgår från att dessa regler följs.

Om lärare som saknar behörighet ska utbildas eller ersättas blir en central fråga hur detta ska ske eller snarare hur detta behov ska föras in i bedömningen på ett så rättvisande sätt som möjligt. En möjlig väg är att fördela ersättning eller utbildning på en längre period, i detta fall som mest på 20 år som är den period vår senaste beräkning omfattar. En så långsam ersättning skulle emellertid kunna uppfattas som ett indirekt accepterande av att en viss andel lärare saknar nödvändig utbildning. Ska ersättning eller utbildning fördelas över tiden vore därför en något kortade tid att föredra, t.ex. 10 år vilket i vårt fall skulle innebära år 2010.

Enligt Skolverkets uppfattning skulle rent principiellt en fördelning på längre tid av ersättning och utbildning av lärare som saknar pedagogisk högskoleutbildning vara olämplig. Skolverket anser att denna typ av förutsättningar inte bör byggas in i underlaget för beslut om dimensionering. Hänsyn till sådana förutsättningar bör istället tas i själva beslutet. Fördelning av ersättnings- och utbildningsbehovet på mer än beräkningens första femårsperiod skulle dock kunna ses som en anpassning till vad som rent praktiskt är möjligt att åstadkomma eftersom beräkningen utgår från år 2000 och vi redan nu har nått 2003. Skolverket använder därför i årets översyn av beräkningarna samma beräkningsprinciper som föregående år för basalternativet, med den skillnaden att vi har valt att slå samman de två första delperioderna. Därmed ges en något större möjlighet att hinna vidta åtgärder som har effekt inom denna period. Det innebär att beräkningarna bygger på att alla lärare ska ha pedagogisk högskoleutbildning år 2010. För att visa vilken effekt en något lägre ambitionsnivå skulle ha redovisas emellertid också resultatet av en beräkning där målet är att alla lärare ska ha pedagogisk högskoleutbildning år 2020.

Det finns anledning att påpeka att de förslag som förs fram av såväl Skollagskommittén som Gymnasiekommittén kan komma att påverka behovet av lärare. Eftersom beslut ännu inte är fattade av Riksdagen har vi valt att inte ta in förslagen i vår bedömning.

Slutsats: Antagandena om att alla lärare ska ha pedagogisk högskoleutbildning kan behållas. Tidpunkten när detta ska vara uppnått flyttas dock fram till år 2010. Dessutom ska en alternativ beräkning göras som visar effekten av om tidpunkten flyttas fram till 2020.

6.4 Personaltäthet och följsamhet

Personaltätheten har varierat över åren, bl.a. som en följd av förändringar i elevunderlaget. Vi använder begreppet följsamhet för att ange i vilken grad som förändringar i antal barn och elever får genomslag i form av förändrat antal lärare, dvs. hur personaltätheten följer utvecklingen av antalet barn och elever.

Statistik för de senaste decennierna visar att följsamheten ofta varit betydligt lägre än 100 procent. Sålunda har lärartätheten ökat när elevantalet minskat och – omvänt – minskat i perioder av ökat elevantal. Här nedan redovisas våra antaganden och motiven för dessa.

6.4.1 Förskolan

I vår förra bedömning antogs att personaltätheten i förskolan skulle följa utvecklingen av antalet barn till 100 procent. Vi räknade alltså med oförändrad personaltäthet under den aktuella perioden. Detta antagande skiljer sig från vad som gäller för övriga verksamhetsformer, där vi antagit 75 procents följsamhet. Personaltätheten minskade kraftigt under 1990-talet fram till år 1997. Därefter har den ökat något, med undantag för en liten minskning år 2000. Mellan åren 2001 och 2002 ökade den från 18,6 till 18,9 årsarbetare per 100 barn. Motiven för att räkna med fullständig följsamhet i förskolan är främst att vi nu har en mycket låg personaltäthet jämfört med de senaste decennierna. Antalet barn i förskolan beräknas öka under hela perioden. En följsamhet på 75 procent skulle innebära att personaltätheten minskade, vilket vi bedömer inte är realistiskt med tanke på nuvarande låga personaltäthet.

I beräkningen antogs personaltätheten ligga fast på 2001 års nivå. Om man istället antar att personaltätheten ligger fast på 2002 års nivå blir behovet av lärare med inriktning mot förskola 1,5 procent högre än beräknat – allt annat oförändrat.

Slutsats: Antagandet om personaltäthet i förskolan ska utgå från situationen 2002, alltså ett utgångsläge som innebär en högre personaltäthet än tidigare. Antagandet om personaltäthetens följsamhet – 100 procent – kan behållas.

6.4.2 Övriga verksamhetsformer

Personaltätheten i alla verksamhetsformer förutom förskola antogs i våra beräkningar följa elevutvecklingen till 75 procent efter 2005. Det innebar att när elevantalet minskade så skulle tätheten öka och vice versa. För grundskolans del innebar det – innan hänsyn tagits till personalförstärk-

2003-06-02

Dnr: 01-- 2003:1751

ningsresurserna – en förväntad ökning av personaltätheten de närmaste åren eftersom antalet elever kommer att sjunka fram till år 2011, medan det för gymnasieskolans del betydde ett antagande om minskad personaltäthet eftersom elevantalet kommer att öka kraftigt t.o.m. 2008.

Antagandet om 75 procents följsamhet grundades på historiska data, främst från 80-talet. Utvecklingen under 90-talet är mer svårtolkad, bl.a. genom den påverkan som neddragningarna på grund av kommunernas ekonomiska problem då resulterade i. De data som vi bedömde som mest relevant att studera visade att följsamheten i allmänhet legat mellan 50 och 75 procent. Vi antog att likartade förhållanden skulle komma att råda även i fortsättningen, dvs. att en begränsad följsamhet var det rimligaste antagandet. Vi valde att, liksom i tidigare prognoser, anta att följsamheten skulle bli 75 procent.

Under de senaste dagarna har massmedia rapporterat att ett flertal kommuner planerar att minska antalet lärare. Motivet är enligt media kommunernas svåra finansiella läge. Skulle en minskning bli verklighet kan det innebära att kraven för att få personalförstärkningsmedel inte längre uppfylls och återbetalningar från kommunerna kan därmed bli aktuella. Effekterna av personalminskningar pga. av den finansiella situationen kan alltså bli långtgående, också på bedömningarna av personalbehovet. Huruvida minskningarna blir verklighet är naturligtvis mycket svårt att avgöra. Vi låter dem därför inte påverka våra antaganden denna gång.

Slutsats: Antagandet om 75 procents följsamhet i alla verksamheter utöver förskola behålles. För förskola behålles antagandet om 100 procent följsamhet.

6.5 Personalförstärkningsresurser till skola och fritidshem

Regeringens särskilda resurser för personalförstärkning förväntades i föregående bedömning användas till 80 procent för pedagogisk personal. Det motsvarar 12 000 tjänster under den femårsperiod som det särskilda bidraget utgår. I våra beräkningar utgick vi i ett första steg ifrån antagandet om 75 procent följsamhet mellan elev- och lärarantal. Därmed erhöles ett beräknat personalantal per verksamhetsform och lärarkategori för hösten 2005. Denna fördelning per verksamhet användes sedan för att i sin tur fördela de lärare som skulle finansieras via tillkommande medel för personalförstärkning på verksamhet och lärarkategori.

Från uppföljning av hur fördelade medel har använts finns än så länge inga resultat som pekar på att våra antaganden skulle vara felaktiga. Tillgängliga data är dock begränsade. Många kommuner specificerar nämligen inte personalkategori och verksamhetsform i sina ansökningar. Vi väljer därför att behålla de antagande och den fördelningsgrund som användes förra året.

Slutsats: Antagandena om vilka effekter som fördelningen av medel till personalförstärkning ska ge behålles oförändrade.

6.6 Kvarvaro i yrket

Antagandena om hur länge lärare fortsätter att arbeta i sitt yrke gjordes i förra årets beräkning per lärarkategori. Basmaterial har nu uppdaterats och förnyade analyser har gjorts. De ger följande resultat:

6.6.1 Förskola, fritidshem och förskoleklass

De antaganden om kvarvaro för lärare i förskolan som gjordes förra året byggde på SCB:s statistik för näringsgrenarna barnomsorg och grundskola. Kvarvaron år 1998 mättes för de förskollärare som arbetade inom dessa näringsgrenar år 1993. Värdena räknades sedan upp för att ta hänsyn till dels återgång av tidigare examinerade, dels tillskott av förskollärare som inte fanns inom dessa näringsgrenar 1993. Personer som examinerats under den aktuella perioden (1993 – 1998) ingick inte i detta beräknade tillskott. Värdena på kvarvaro för gruppen förskollärare har använts för lärare i förskola och förskoleklass. För lärare i fritidshem har en sammanvägning gjorts av motsvarande beräkning för fritidspedagoger och värdena för förskollärare.

I den översyn som nu gjorts har motsvarande uppgifter för två nya beräkningsperioder (1994 - 1999 och 1995 – 2000) kunnat tas fram. Förändringarna jämfört med den tidigare studerade perioden är så små att de inte motiverar en förändring av antagandena.

Slutsats: Antagandena om personalens kvarvaro i förskola, fritidshem och förskoleklass behålles oförändrade.

6.6.2 Grundskola, gymnasieskola och komvux

Antagandena baserades förra året på ett genomsnitt av kvarvaron efter fem år för utbildade lärare i årgångarna 1991 – 1995 av lärarregistret. De observerade kvarvarofrekvenserna hade räknats upp för att ta hänsyn till återgång i yrket samt tillskott av lärare som tagit examen tidigare år, men inte omedelbart börjat arbeta som lärare. Uppräkningsfaktorn motsvarade ett genomsnitt av återgång och tillskott under perioderna 1985 -1990 och 1990 –1995.

Jämfört med när förra bedömningen sammanställdes finns nu data om kvarvaro efter fem år för ytterligare två årgångar i lärarregistret (1996 och 1997). Analysen av dessa visar bl.a. följande:

När det gäller gruppen *lågstadie- och mellanstadielärare samt grundskollärare 1 - 7 och speciallärare* så avviker de nya värdena genomsnittligt inte mycket från de antaganden som gjordes. Intressant är dock att för lärare i åldrarna 55 – 59 år var kvarvaron väsentligt högre än antagandena. För kvinnor var den 9 procentenheter högre och för män 15 procentenheter högre.

2003-06-02

Dnr: 01-- 2003:1751

Också ifråga om gruppen *ämneslärare och grundskollärare 4 - 9* är skillnaderna gentemot tidigare värden små. Ovan nämnda tendens beträffande lärare i åldrarna 55 – 59 år kan dock utläsas även för denna grupp. För både män och kvinnor i denna åldersgrupp är kvarvaron 7 – 8 procentenheter högre än den som antagits.

För gruppen *lärare i praktisk-estetiska ämnen* är förändringarna större och dessutom entydiga. De nya värdena ligger i alla åldersklasser (med ett undantag män upp till 29 år) högre än de antaganden som gjordes. Det beror på att återgången och tillskottet blivit mycket större än beräknat. Detta beror i sin tur troligen på en ökad efterfrågan på lärare. Antalet lärartjänster har ökat de senaste åren, samtidigt som andelen lärare som saknar lärarutbildning varit hög. Vi kan dessutom konstatera att det finns många lärare inom denna kategori utanför skolområdet. Dessa utgör en potential för fortsatt återgång och tillskott. Sammantaget pekar detta på att frekvenserna för kvarvaro och återgång för lärare i praktisk-estetiska ämnen bör baseras på uppgifterna för årgångarna 1996 och 1997.

Ytterligare en grupp där större förändringar kan iakttagas är *yrkeslärare*. I flertalet åldersgrupper är kvarvaro plus återgång högre än enligt antagandena. Det beror dels på att kvarvaron ökat och att återgången och/eller tillskottet varit högre. På samma sätt som för lärare i praktisk-estetiska ämnen torde detta vara en följd av ökad efterfrågan på lärare inom skolan. Eftersom det dessutom finns relativt sett många yrkeslärare utanför skolområdet, särskilt när det gäller vårdlärare, förefaller det rimligt att basera antagandena om kvarvaron och återgång på de senaste observationerna.

Slutsats: Antagandena för lärares kvarvaro i yrket kan behållas för de flesta grupper av lärare. Det gäller dock inte lärare i praktisk-estetiska ämnen och yrkeslärare. För dessa grupper bör kvarvarofrekvensen höjas.

6.7 Lärarbenägenhet

Alla lärare som examineras börjar inte arbeta i läraryrket. Av dem som börjar lämnar en del yrket efter bara något eller några år. Därför blir det s.k. examinationsbehovet som vi redovisar i resultatkapitlet större än rekryteringsbehovet. Den faktor som används för att räkna fram examinationsbehovet kallar vi lärarbenägenhet. I fjolårets rapport redovisades antagandena om lärarbenägenhet bara i korthet. Eftersom vi nu kan iaktta förändringar i denna faktor vill vi beröra detta område mer ingående.

Lärarbenägenheten avser andelen examinerade under en femårsperiod som vid periodens slut är anställda inom någon av de skolformer som be-

räkningarna omfattar¹. De examinerade som börjat som lärare under perioden, men hoppat av före periodens slut, ingår således inte.

Genom att använda de observerade värdena på lärarbenägenhet riskerar man dock att utbilda för många lärare. Ett lågt värde på lärarbenägenhet kan vara ett tecken på låg efterfrågan i förhållande till utbudet. Använder man detta låga värde som utgångspunkt är det därför risk att det beräknade examinationsbehovet blir alldeles för högt. Samtidigt kan ett lågt värde på lärarbenägenheten också vara ett tecken på att lärargruppen har en alternativ arbetsmarknad. Lärarregistret täcker ju inte in alla utbildningsformer. Arbetsmarknadsutbildning, folkhögskola, kommunala musikskolan, studieförbund och annan utbildningsverksamhet ingår inte.

Den grupp som är mest bunden till det offentliga skolväsendet som arbetsplats är lärare för grundskolans tidiga år. Det är också den grupp som har haft den högsta lärarbenägenheten. Under 1990-talet som helhet låg den på i genomsnitt 83 procent. När arbetstillfällena ökade mot slutet av 90-talet ökade lärarbenägenheten och det senast observerade värdet var 87 procent. Det är värt att notera att statistiken visar att i stort sett alla som examineras också provar på läraryrket förr eller senare.

Sedan föregående bedömning gjordes har uppgifter om lärarbenägenhet kunnat tas fram för ytterligare två år. Dessa värden ligger ungefär i nivå med de antaganden vi gjorde i fjol. Med hänsyn till vad som sagts ovan menar vi att lärarbenägenheterna därför bör sättas något över de senast observerade. Annars riskerar vi att underskatta andelen nyexaminerade som börjar arbeta som lärare.

För grundskollärare 1 - 7 och 4 - 9 som examinerats läsåren 1997/98 - 2001/02 ligger lärarbenägenheten 1 - 2 procentenheter högre än vårt tidigare antagande. Detta bör därför höjas något. För gymnasielärare i "allmänna ämnen" överensstämmer antagandet med det senaste värdet och för lärare i yrkesämnen ligger antagandet strax över det senaste värdet.

För gymnasielärare i praktisk-estetiska ämnen finns ingen bra grund för antagandena. I förra årets bedömning antog vi för denna grupp 75 procent lärarbenägenhet jämfört med 85 procent för lärare på grundskolenivå. Det byggde bl.a. på uppgifter för s.k. ettämneslärare i praktisk-estetiska ämnen. Genomsnittet för olika inriktningar låg på 61 procent. Genom att alla lärare i praktisk-estetiska ämnen nu kommer att utbildas inom den nya lärarutbildningen är det möjligt att antagandet om lärarbenägenheten borde sättas högre.

¹ Värdet på lärarbenägenheten beräknas som ett ovägt genomsnitt av andelarna för var och en av de fem examensårgångarna.

Dnr: 01-- 2003:1751

Tabell 6 Andel i läraryrket, vissa verksamhetsformer, inom fem år efter examen

Lärarexamen	Läsår i lärarregistret								Föreg. Nytt	
	95/96	96/97	97/98	98/99	99/00	00/01	01/02	02/03	antag.	antag.
Grundskollärare 1-7	82	81	82	84	85	85	86	87	85	90
Grundskollärare 4-9	79	78	81	83	83	83	83	86	85	90
Gymnasielärare										
"allmänna ämnen"	65	64	66	70	71	73	74	75	75	80
"yrkesämnen"	48	48	52	59	65	70	70	73	75	80
därav										
- industri o hantv	45	45	50	57	64	70	69	70		
- handel o kontor	66	65	68	72	67	74	74	78		
- vård	14	11	14	25	33	39	44	43		
Lärare i praktisk-estetiska ämnen ¹										
därav	56	53	53	54	55	55	57	61	75	80
- bild	66	57	54	56	53	53	62	62		
- idrott	77	75	72	69	66	69	68	72		
- musik	34	34	37	36	35	35	36	38		
- slöjd	70	61	62	68	76	76	80	84		
Specialpedagog	53	61	61	65	69	72	75	75		

1) Grundskollärare 4-9 i praktiskt-estetiskt ämne och annat ämne ingår i Grundskollärare 4 - 9

Mot bakgrund av ovanstående resonemang har antagandena om lärarbenägenhet i årets basalternativ höjts med 5 procentenheter för lärare på grundskolenivå och uppåt. Man kan dock fortfarande ifrågasätta om inte antagandet på 80 procent för lärare på gymnasienivå fortfarande är för lågt.

Nytt underlag finns också för antaganden om förskollärare och fritidspedagoger. De senaste uppgifterna gäller sysselsättningen i november åren 1999 och 2000. Av fritidspedagoger examinerade under de närmast föregående fem åren arbetade 76 procent inom någon av näringsgrenarna utbildning eller barnomsorg. Motsvarande andel bland förskollärarna var 78 procent. Frågan är om dessa relativt låga värden är en följd av regionala och/eller lokala obalanser mellan utbud och efterfrågan eller om andra faktorer spelar in. Är det frågan om obalanser bör antagandet åtminstone för förskollärare sättas högre än de 80 procenten som användes i förra bedömningen. Fritidspedagoger kan tänkas ha en något vidare arbetsmarknad. Vi väljer att räkna upp lärarbenägenheten även för dessa grupper.

Slutsats: Antagandena om lärares benägenhet att börja arbeta i yrket inom fem år efter examen ska höjas med i genomsnitt 5 procent jämfört med föregående år.

6.8 Tjänstledigheter

I den statistik som baseras på Skolverkets lärarregister redovisas andel och antal tjänstlediga inom olika verksamheter och lärarkategorier. I dessa uppgifter ingår också långtidssjukskrivningar. Redovisningen bygger helt på skolornas egna uppgifter. I förra årets beräkningar redovisades inga separata antaganden om utvecklingen av antalet tjänstlediga lärare. Eftersom långtidssjukskrivna ingår och frågan är mycket uppmärksammas just nu finns det dock anledning att kort beskriva vad statistiken visar samt vilka antaganden vi använder.

Antagandena om andelen tjänstlediga utgick från att förhållandena under hela beräkningsperioden skulle vara desamma som startåret, alltså år 2000. Andelen var i genomsnitt 8,6 procent men det fanns skillnader mellan könen. Bland männen var 6,0 procent tjänstlediga och bland kvinnorna 9,7 procent.

Vi kan nu konstatera att förändringarna mellan hösten 2000 och hösten 2002 har varit små. I genomsnitt ökade andelen tjänstlediga bland dem som var behöriga eller tillsvidareanställda med 0,4 procentenheter till 9,0 procent. Mönstret i förändringarna skiljer sig åt mellan könen. För män minskade den genomsnittliga andelen tjänstlediga med 0,4 procentenheter till 5,6, medan den för kvinnor ökade med 0,7 procentenheter till 10,4 procent.

I åldrarna upp till 29 år var andelen tjänstlediga i genomsnitt drygt en procent högre hösten 2002 än hösten 2000. I åldersgruppen 60 - 64 år var andelen däremot nästan en procentenhet lägre. Det skilde dock mellan män och kvinnor. Minskningen låg uteslutande på männen.

Sett över en längre period kan man konstatera att mellan 1994 och 2002 har andelen tjänstlediga ökat med i genomsnitt 3,6 procentenheter, från 5,4 till 9,0 procent. Andelen har ökat i alla åldersgrupper, men olika mycket. Störst har ökningen varit i åldrarna upp till 34 år, näst störst i åldersgruppen 55 - 64 år.

Slutsats: Vårt antagande om tjänstledigheternas omfattning kan behållas oförändrat.

6.9 Undervisningens fördelning på olika lärarkategorier

I fjolårets beräkning gjordes för grundskolans del antaganden om vilka lärarkategorier som skulle komma att undervisa var. Antagandet behövdes för att man skulle kunna beräkna behovet av lärare för tidiga år respektive lärare för senare år. Det innebar att tidigarelärare förväntades ha hand om 100 procent av undervisningen i år 1 - 3, cirka 75 procent i år 4 - 6 och cirka 5 procent i år 7 - 9. Övrig undervisning, dvs. 25 procent i år 4 - 6 och 95 procent i år 7 - 9, förväntas senarelärare ta hand om. Något underlag för att pröva dessa antaganden finns inte och de förändras därmed inte.

Slutsats: Antaganden om fördelning av undervisningen mellan tidigare- och senarelärare behålles oförändrade.

6.10 Rörlighet mellan skolformer

Den pedagogiska personalens rörlighet mellan verksamhetsformerna är inte inräknad i kvarvarofrekvenserna. De studier som gjorts tidigare visar att nettoresultatet varit negativt för grundskolan – den har förlorat personal – medan det har varit positivt för gymnasieskola och komvux. Vi vet emellertid inte med säkerhet vari överströmningen av lärare består. Att räkna in rörligheten vid skattningen av kvarvarofrekvenserna, skulle därmed kunna ge fel indikationer om hur dimensioneringen av olika läroinriktningar bör se ut. Vi har f.n. inte mer underlag än föregående år varför vi inte heller nu gör något antagande om rörlighetens effekter.

Slutsats: Inga antaganden om rörlighetens effekter görs detta år heller.

7. Resultat av reviderade beräkningar

7.1 Totalt personalbehov – en översikt

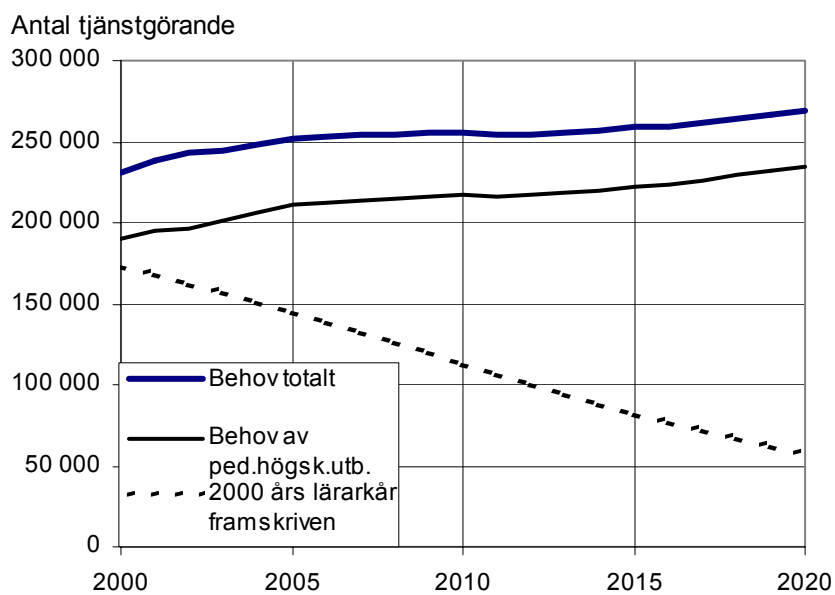
Våra reviderade beräkningar visar att det totala behovet av personal i barnomsorg, skola och vuxenutbildning ökar från i dag cirka 244 000 till nära 270 000 vid beräkningsperiodens slut, dvs. år 2020. Behovet av personal med pedagogisk högskoleutbildning beräknas öka från idag cirka 200 000 till 235 000 år 2020. Ökningen ligger nästan helt inom barnomsorg och förskoleklass och beror till stor del på ambitionen att höja personalens utbildningsnivå jämfört med idag samt på att antalet barn i förskolan beräknas öka. En del av det ökade behovet beror också på den beslutade personalförstärkningen, som skall vara fullt genomförd 2005 och vars effekt beräknas bestå även efter 2005. Däremot är befolkningsutvecklingen i åldrarna 6 - 18 år sådan att behovet av pedagogisk personal i skolan snarast skulle minska något om lärartätheten blev oförändrad.

2003-06-02

Dnr: 01-- 2003:1751

Jämfört med föregående års beräkningar är personalbehovet högre. Det beror främst på att andelen barn som går i förskola och fritidshem redan idag är högre än vad vi räknade med och att befolkningsprognosen pekar på högre födelsetal.

Figur 1: Totalt behov av personal och därav med pedagogisk högskoleutbildning i förskola, fritidshem, skola och vuxenutbildning samt framskrivning av 2000 års lärarkår. Basalternativet

Dnr: 01-- 2003:1751

Tabell 7: Beräknat behov av personal, exkl. arbetsledare, inom barnomsorg, skola och vuxenutbildning, antal tjänstgörande (reviderat basalternativ)

Prioriterad verksamhet ¹⁾	2000 ²⁾	2002 ²⁾	2005	2010	2015	2020
Förskola ³⁾	65 400	70 600	76 900	85 400	88 600	92 100
Förskoleklass ³⁾	11 000	9 900	10 200	11 200	11 600	11 900
Fritidshem ³⁾	21 400	21 800	20 800	21 500	22 700	23 100
Grundskola, obl. särskola	95 100	101 300	99 900	92 200	96 400	100 100
Gymnasieskola, gy-sär	28 600	31 900	36 200	37 200	31 600	33 600
Komvux, särvux, CFL	8 500	6 900	6 400	6 500	6 500	6 500
SFI	1 200	1 300	1 600	1 600	1 600	1 600
Totalt	231 200	243 700	252 000	255 600	259 000	269 000
Diff. från 2002 årsberäkn. ⁴⁾						
Förskola	-	4 500	6 500	9 800	10 400	10 100
Förskoleklass	-	- 400	-	300	500	500
Fritidshem	-	300	300	800	1 400	1 400
Grundskola, obl. särskola	-	700	100	1 400	3 600	4 900
Gymnasieskola, gy-sär	-	200	-	100	600	1 400
Komvux, särvux, CFL	-	-500	-	-	-	-
SFI	-	0	-	-	-	-
Total avvikelse (+)	-	5 700	6 900	12 400	16 500	18 300

1) Personalen redovisas i den verksamhet där huvuddelen av deras tjänstgöring beräknas vara förlagd.

2) Uppgifterna bygger på statistik för hösten 2000 o. hösten 2002 men är i viss mån ändå skattade. Fördelningen av särskola på grund- resp. gy-del är skattad för 2002.

3) Här ingår utöver lärare också barnskötare och fritidsledare.

4) Differensen avseende utfallet för 2002 var något större än vad som anges här för förskoleklass och grundskola, se avsnitt 2.om personalbehovet år 2002.

Det totala personalbehovet blir enligt den reviderade bedömningen drygt 12 000 högre år 2010 än i förra beräkningen och drygt 18 000 högre år 2020. Av detta faller båda åren cirka 10 000 på förskolan. Det högre behovet för grundskolan och gymnasieskolan kan helt hänföras till den nya befolkningsprognosen.

Skillnaden mellan den reviderade bedömningen och föregående års bedömning är mindre när det gäller behovet av personal med pedagogisk högskoleutbildning. Totalt är behovet år 2010 drygt 8 000 högre och år 2020 drygt 15 000 högre.

7.2 Det totala framtida personalbehovet per verksamhetsform

7.2.1 Förskola, fritidshem och förskoleklass

Det totala behovet av förskollärare och barnskötare i förskolan beräknas öka från drygt 70 000 hösten 2002 till nära 77 000 år 2005. Behovet fortsätter därefter att öka till 85 000 år 2010 och vidare till 92 000 år 2020. Ökningen fram till 2005 är en följd av dels ökat antal barn i befolkningen, dels införandet av allmän förskola. Neddragningen av familjedaghemmen påverkar också behovet något.

Behovet av lärare för förskoleklass väntas öka något till följd av ökat antal barn. Vi räknar med drygt 1 000 fram till år 2010 och ytterligare något därefter.

Inom fritidshemmen beräknas behovet minska med ungefär 1 000 mellan åren 2002 och 2005, varefter det sakta ökar. Den inledande minskningen är en följd av att antalet barn i fritidshemsåldrarna minskar. Beräkningen förutsätter bl.a. att andelen barn som går i fritidshem kvarstår på 2002 års nivå. Efter år 2008 ökar behovet igen till följd av befolkningsutvecklingen.

7.2.2 Grundskola, gymnasieskola, komvux

Behovet av lärare i grundskolan väntas minska något de närmaste åren, från drygt 100 000 tjänstgörande lärare, förskollärare och fritidspedagoger² hösten 2002. Det väntas dock fortfarande vara större år 2005 än år 2000. Efter år 2005 fortsätter behovet att minska till följd av minskat elevantal och beräknas uppgå till cirka 92 000 under några år kring 2010. Därefter ökar behovet igen.

I gymnasieskolan beräknas lärarbehovet öka under de närmaste sex åren och därefter minska, allt som en följd av elevantalet. Antalet lärare med huvudsaklig undervisning inom gymnasieskola eller gymnasiesärskola uppgick till cirka 32 000 år 2002. År 2008 beräknas behovet ha ökat till cirka 38 500. Därefter vänder utvecklingen och år 2010 väntas behovet vara något lägre, drygt 37 000. Det fortsätter sedan att minska fram till år 2016, varefter det vänder igen och en viss ökning kan förväntas.

I komvux beräknas behovet av lärare minska med cirka 500 mellan 2002 och 2005. Inom Sfi beräknas behovet däremot öka med cirka 300 personer. Under återstoden av perioden har inga antaganden om förändringar gjorts som påverkar beräkningarna för dessa skolformer.

² Uppgiften avser lärare, förskollärare och fritidspedagoger som har huvuddelen av sin tjänstgöring inom grundskola eller obligatorisk särskola.

7.3 Behov av personal med pedagogisk högskoleutbildning

7.3.1 Förskola, fritidshem och förskoleklass

Inom förskola, fritidshem och förskoleklass tjänstgjorde hösten 2000 cirka 56 000 utbildade förskollärare, fritidspedagoger och annan personal med pedagogisk högskoleutbildning (ifråga om förskoleklass och fritidshem ingår lärare som är tillsvidareanställda men saknar lärarutbildning).

Basalternativet bygger på att det finns en ambition att höja utbildningsnivån och att ambitionen kan realiseras. Om andelen personal med pedagogisk högskoleutbildning ska öka till 65 procent inom förskolan år 2010 (70 % år 2020) och till 80 procent inom fritidshemmen (85 % år 2020) så kommer det totala behovet av högskoleutbildade att öka med närmare 23 000 till år 2010. I det alternativ som bygger på att dagens utbildningsnivå bibehålls ökar istället behovet med endast 7 700³. Vårt antagande om höjd utbildningsnivå är således av väsentlig betydelse för resultatet av beräkningarna. Skillnaden mellan basalternativet och alternativet med en lägre ambitionsnivå ökar med tiden och uppgår år 2020 till drygt 23 000.

7.3.2 Grundskola, gymnasieskola, komvux

Av samtliga lärare i skola och vuxenutbildning⁴ hösten 2000 saknade cirka 24 400 pedagogisk högskoleutbildning. Bland dessa var dock cirka 8 200 tillsvidareanställda. Antalet som saknade pedagogisk utbildning hade år 2002 ökat till 30 000, men även antalet tillsvidareanställda bland dessa hade ökat. Detta innebär att antalet lärare som saknade pedagogisk utbildning men ändå var tidsbegränsat anställda ökade från knappt 16 300 till 18 100.

Enligt basalternativet räknar vi med att samtliga tjänstgörande år 2010 ska ha pedagogisk utbildning. Det innebär att behovet av lärare med pedagogisk högskoleutbildning ökar med drygt 20 000 i jämförelse med hur stor tillgången på lärare med pedagogisk utbildning (eller tillsvidareanställning) var år 2000. Därefter minskar sedan behovet något till år 2015 men ökar igen och överstiger tillgången år 2000 med cirka 25 000.

I det lägre beräkningsalternativet – som utgår från att full behovstäckning av pedagogiskt högskoleutbildade lärare ska uppnås först år 2020 – ökar behovet av lärare med pedagogisk högskoleutbildning med cirka 13 000 till år 2010. Skillnaden mellan de två alternativen är alltså ca 7 000 lärare.

³ Beräkningarna för förskoleklassen innebär i båda alternativen att de som hösten 2000 saknade högskoleutbildning ersätts av högskoleutbildade i takt med naturlig avgång.

⁴ Lärare, förskollärare och fritidspedagoger i grundskola, särskola, specialskola, gymnasieskola, komvux, särsvux och SFI

Tabell 8: Beräknat behov av personal, exkl. arbetsledare, med pedagogisk högskoleutbildning inom barnomsorg och skola. Antal tjänstgörande.

Prioriterad verksamhetsform ¹⁾	Tillgång år 2000	Behov			
		2005 ²⁾	2010	2015	2020
Förskola					
Basalternativ	33 900	44 400	53 600	57 900	62 700
Andel med ped.utb. som 2002	33 900	37 600	41 800	43 500	45 500
Förskoleklass					
Basalternativ	9 600	9 300	10 500	11 100	11 600
Fritidshem					
Basalternativ	12 700	13 700	15 300	17 300	18 800
Andel med ped.utb. som 2002	12 700	11 100	11 600	12 200	12 600
Grundskola, obligatorisk särskola					
Alla behöriga 2010 (basalt.)	84 200	..	92 200	96 400	100 100
Alla behöriga 2020	84 200	..	87 300	93 800	100 100
Gymnasieskola, gymnasiesärskola					
Alla behöriga 2010 (basalt.)	25 000	..	37 200	31 600	33 600
Alla behöriga 2020	25 000	..	35 300	30 800	33 600
Komvux, särvox, CFL					
Alla behöriga 2010 (basalt.)	6 900	..	6 500	6 500	6 500
Alla behöriga 2020	6 900	..	6 000	6 300	6 500
SFI					
Alla behöriga 2010 (basalt.)	1 000	..	1 600	1 600	1 600
Alla behöriga 2020	1 000	..	1 500	1 500	1 600
Totalt					
Basalternativ	173 400	..	216 900	222 400	234 900
Lågt alternativ	173 400	..	194 000	199 200	211 500

1) Personalen redovisas i den verksamhet där huvuddelen av deras tjänstgöring beräknas vara förlagd.

2) Det totala behovet av lärare inom olika skolformer framgår av tabell 7.

7.3.3 Fördelning på lärarinriktning

Vi har i beräkningarna fördelat lärare på ett begränsat antal redovisningsgrupper. Detta har skett på följande sätt:

- Lärare inom skola och vuxenutbildning⁵ har fördelats på grundskolenivå och gymnasienivå.
- Inom respektive nivå har lärarna fördelats på inriktning. Sålunda har lärare på grundskolenivå fördelats på tidigare år och senare år.
- Lärare på grundskolenivå med tjänst i praktisk-estetiska ämnen finns som en särskild grupp.
- Lärare på gymnasienivå har fördelats på tre inriktningar: allmänna ämnen, yrkesämnen och praktisk-estetiska ämnen.

⁵ grundskola, särskola, specialskola, gymnasieskola, komvux, särvox och SFI

Dnr: 01-- 2003:1751

I samtliga fall bygger indelningen på de tjänstebenenämningar som finns för varje lärare i skolornas rapportering till Lärarregistret.

Utgångspunkten för fördelningen på lärarinriktning är läget hösten 2001. För grundskolan antas denna fördelning komma att ändras under prognosperioden som en konsekvens av att åldersfördelningen bland eleverna ändras. Behovet av lärare för tidiga år på grundskolenivå beräknas därför minska under de närmaste åren, fram till åren 2007 - 2008, då effekten av de stigande födelsetalen börjar visa sig i grundskolan. Behovet av lärare med inriktning mot senare år ökar fram till år 2005. Därefter väntas behovet minska till följd av att antalet barn i grundskolans senare år minskar.

Behovet av lärare i praktisk-estetiska ämnen i grundskolan är främst beroende av utvecklingen av antalet barn i de senare skolåren. Därför ökar behovet även för denna grupp fram till år 2005 för att därefter minska fram till år 2012. Det bör dock påpekas att den senare lärargruppen motsvarar de som innehade särskild tjänst som lärare i praktisk-estetiska ämnen år 2001. En del av undervisningen i praktisk-estetiska ämnen utfördes sannolikt av andra lärarkategorier, t.ex. klasslärare i de tidigare skolåren.

Fördelningen på inriktning av lärare på gymnasienivå ligger fr.o.m. år 2005 oförändrad under beräkningsperioden. Fram till detta år antas en mindre förskjutning mot en ökad andel lärare i praktisk-estetiska ämnen ske. Orsaken är främst att komvux, där det finns få lärare i praktisk-estetiska ämnen, beräknas minska i omfattning.

Tabell 9: Beräknat behov av lärare, oavsett pedagogisk utbildning, på grund- och gymnasieskolnivå, per inriktning, antal tjänstgörande

Inriktning	2000	2005	2010	2015	2020
Grundskolenivå¹⁾					
Tidigare år	53 200	51 100	50 200	53 700	55 000
Senare år	30 900	36 700	32 100	32 000	33 800
Praktisk-estetiska ämnen	15 600	17 400	15 400	15 800	16 600
Totalt	99 700	105 200	97 700	101 600	105 400
Gymnasieskolenivå¹⁾					
Allmänna ämnen	20 300	22 900	23 600	20 600	21 600
Yrkesämnen	10 100	11 500	11 800	10 200	10 900
Praktisk-estetiska ämnen	3 300	4 300	4 500	3 800	4 000
Totalt	33 700	38 800	39 900	34 600	36 500
Totalt	133 400	144 000	137 600	136 200	141 800

1) Behovet inom särskola, komvux, sårvux, CFL och SFI ingår i grund- resp. gy-skola.

2003-06-02

Dnr: 01-- 2003:1751

7.4 Rekryteringsbehov

Rekryteringsbehovet av lärare kan sägas bestå av tre delar

- ersättning av utbildade lärare som pensioneras, slutar av andra skäl eller tar tjänstledigt
- ökning av andelen med pedagogisk högskoleutbildning eller ersättning av lärare som saknar lärarutbildning
- eventuell ökning av totalt personalbehov.

I tabell 10 redovisas rekryteringsbehovet av personal med pedagogisk högskoleutbildning dels enligt basalternativet, dels enligt alternativet med en lägre ambitionsnivå avseende andelen med pedagogisk högskoleutbildning.

För hela tioårsperioden 2001 - 2010 behöver enligt basalternativet 45 000 lärare för barnomsorg och förskoleklass rekryteras. För utbildning på grundskole- och gymnasieskolenivå behöver 78 000 rekryteras. Det senare motsvarar ungefär halva det totala behovet av lärare för utbildning på grundskole- och gymnasieskolenivå år 2010.

Alternativet med en lägre ambitionsnivå påverkar främst rekryteringsbehovet för barnomsorgen, vilket blir nära 20 000 lägre under tioårsperioden i och med att utbildningsnivån antas kvarstå på 2002 års nivå. För utbildning på grundskole- och gymnasieskolenivå beräknas rekryteringsbehovet endast bli 9 000 lägre. För de senare verksamhetsformerna bygger det lägre alternativet på att andelen lärare med pedagogisk högskoleutbildning ökar kontinuerligt under hela beräkningsperioden, från år 2000 till år 2020. I genomsnitt för grundskole- och gymnasieskolenivån skulle det innebära att andelen lärare med pedagogisk högskoleutbildning uppgår till nära 95 procent år 2010. Skillnaden blir alltså inte så stor mellan alternativen.

För de återstående två femårsperioderna blir rekryteringsbehovet mindre, särskilt för grundskole- och gymnasieskolenivån. För barnomsorg och förskoleklass är dessutom skillnaden mellan de båda alternativen relativt sett liten jämfört med perioden 2000-2010. Det beror på att vi antagit att ökningen av personalens utbildningsnivå behöver äga rum främst under den första tioårsperioden. Det beror i sin tur på att det i utgångsläget råder brist på förskollärare och fritidspedagoger samt på att utbildningskraven stiger då den allmänna förskolan införs.

Dnr: 01-- 2003:1751

Tabell 10: Beräknat rekryteringsbehov av lärare 2001 - 2020 enligt två alternativ

Läroinriktning	2001 - 2010		2011 - 2015		2016 - 2020	
	Bas ¹	Låg ²	Bas ¹	Låg ²	Bas ¹	Låg ²
Förskola	34 500	20 000	13 100	9 400	14 000	10 200
Förskoleklass	4 200	4 200	3 200	3 200	3 000	3 000
Fritidshem	6 500	2 100	4 700	3 100	4 600	3 000
S:a förskola, f-klass, fritidshem	45 300	26 300	20 900	15 700	21 500	16 100
Grundskolenivå ³						
Tidiga år	21 500	19 400	14 900	15 900	10 400	11 400
Sena år	20 200	17 600	6 300	7 300	7 400	8 500
Praktisk-estetiska ämnen	8 000	6 600	2 900	3 600	3 300	4 000
Totalt	49 700	43 500	24 200	26 800	21 200	23 800
Gymnasieskolenivå ³						
Allmänna ämnen	17 300	15 800	1 600	2 200	5 200	5 700
Yrkesämnen	8 200	7 200	900	1 300	3 200	3 500
Praktisk-estetiska ämnen	2 800	2 500	-200	0	800	900
Totalt	28 200	25 500	2 300	3 500	9 300	10 100
S:a grundsk.- och gymnasienivå	78 000	69 000	26 500	30 300	30 400	33 900
Totalt	123 300	95 400	47 400	46 000	52 000	50 000

1) Basalternativ (höjd utbildningsnivå i barnomsorgen, full behovstäckning i skola och vuxutb.2010)

2) Utbildningsnivån i barnomsorgen densamma som 2002, full behovstäckning i skola och vuxutb. först 2020

3) Uppgifterna omfattar även rekryteringsbehov inom särskola, specialskola, komvux, kompletterande utbildningar, sårutb och SFI.

7.5 Jämförelse med 2002 års bedömning

I jämförelse med föregående års bedömning är rekryteringsbehovet enligt basalternativet högre för förskola, fritidshem och förskoleklass. Orsaken är dels den nya befolkningsprognosen, dels att andelen barn som utnyttjar förskola och fritidshem beräknas bli högre.

För lärare på grundskole- och gymnasienivå är rekryteringsbehovet av lärare i yrkesämnen och i praktisk-estetiska ämnen lägre än i förra bedömningen. Orsaken är ändrade antaganden om kvarvaro- och återgång/tillskott av icke nyexaminerade lärare.

För övriga läroinriktningar på grundskole- och gymnasienivå är rekryteringsbehovet enligt det reviderade basalternativet något större än i förra årets bedömning. Det är uteslutande en effekt av den nya befolkningsprognosen.

7.6 Examinationsbehov

Sista steget i vår beräkningsmodell är att utifrån rekryteringsbehovet beräkna ett examinationsbehov per femårsperiod. Det är den examination som krävs under perioden för att rekryteringsbehovet av utbildade lärare skall kunna tillgodoses. Alla som examineras börjar dock inte som lärare, åtminstone inte inom någon av de verksamhetsformer som dessa beräkningar avser, eller hoppar av efter något eller några år. Därför blir examinationsbehovet större än rekryteringsbehovet.

Det beräknade examinationsbehovet redovisas i tabell 11. Beräkningen bygger på att lärarbenägenheten bland nyexaminerade lärare blir 85 procent för dem som har inriktning mot förskola, fritidshem och förskoleklass, 90 procent för dem som har inriktning mot grundskola samt 80 procent för dem som har inriktning mot gymnasieskola. För att täcka rekryteringsbehovet skulle det enligt basalalternativet behöva examineras 20 000 fler än vad som behöver rekryteras under tioårsperioden 2001-2010 och enligt lågalternativet 16 000 fler.

Tabell 11: Beräknat examinationsbehov 2001 - 2020 enligt två alternativ

Lärrinriktning	2001 - 2010		2011 - 2015		2016 - 2020	
	Bas ¹	Låg ²	Bas ¹	Låg ²	Bas ¹	Låg ²
Förskola	40 600	23 600	15 400	11 000	16 500	11 900
Förskoleklass	5 000	5 000	3 700	3 700	3 500	3 500
Fritidshem	7 700	2 500	5 600	3 700	5 400	3 500
S:a förskola, f-klass, fritidshem	53 300	31 000	24 600	18 400	25 400	18 900
Grundskolenivå ¹⁾						
Tidiga år	23 800	21 500	16 600	17 700	11 600	12 700
Sena år	22 500	19 500	7 000	8 100	8 300	9 400
Praktisk-estetiska ämnen	8 900	7 300	3 300	4 000	3 600	4 400
Totalt	55 200	48 300	26 800	29 800	23 500	26 500
Gymnasieskolenivå ¹⁾						
Allmänna ämnen	21 600	19 800	2 000	2 800	6 500	7 100
Yrkesämnen	10 200	9 100	1 200	1 600	4 100	4 300
Praktisk-estetiska ämnen	3 500	3 100	-300	0	1 000	1 200
Totalt	35 300	31 900	2 900	4 400	11 600	12 600
S:a grundsk.- och gymnasienivå	90 500	80 200	29 700	34 200	35 100	39 100
Totalt	143 800	111 200	54 400	52 600	60 400	58 000

1) Basalternativ (höjd utbildningsnivå i barnomsorgen, full behovstäckning i skola och vuxutb.2010)

2) Utbildningsnivån i barnomsorgen densamma som 2002, full behovstäckning i skola och vuxutb. först 2020)

3) Uppgifterna omfattar även examinationsbehov inom särskola, specialskola, komvux, kompletterande utbildningar, sårut och SFI.

Dnr: 01-- 2003:1751

I tabell 12 redovisas en jämförelse mellan de senaste årens examination och ett beräknat årligt examinationsbehov. I jämförelsen ingår dels senaste kända examination, dels den examination som kan beräknas utifrån 2000/01 års nybörjare vid lärarutbildningarna. Läsåret 2001/02 examinerades sammanlagt drygt 6 300 från olika lärarutbildningar. Eftersom antalet nybörjare vid lärarutbildningarna har ökat efter 1997/98 kan man räkna med att antalet examinerade ökar. Den examination som kan förväntas utifrån antalet nybörjare läsåret 2000/01 uppgår sålunda till cirka 8 300 (examen som specialpedagog ingår ej).

Under de två första åren av tioårsperioden 2001 - 2010 har sammanlagt drygt 12 000 lärare examinerats (5 662 + 6 315). Då behöver närmare 132 000 i basalternativet respektive drygt 99 000 i det lägre alternativet utbildas under resterande åtta år. I genomsnitt innebär det 16 500 per år enligt basalternativet och 12 400 enligt det lägre alternativet.

Tabell 12: Antalet examinerade från lärarutbildning, förväntad examination samt återstående examinationsbehov per år

Läroinriktning	Faktisk examination ¹⁾		Förväntad ¹⁾ examination av 2000/01 års nybörjare	Återstående examinationsbehov 2003-2010 genomsnitt per år	
	2000/01	2001/02		Bas	Låg
Förskola, förskoleklass	984	1 206	1 400	5 430	3 290
Fritidshem	432	598	760	830	180
S:a förskola, f-klass, fritidshem	1 416	1 804	2 160	6 260	3 470
Grundskolenivå					
Tidiga år	1 577	1 533	1 850	2 590	2 300
Sena år	1 058	1 249	1 600	2 520	2 150
Praktisk-estetiska ämnen	449 ²⁾	411 ²⁾	640 ²⁾	1 010	800
Totalt	3 084	3 193	4 090	6 120	5 250
Gymnasieskolenivå					
Allmänna ämnen	905	986	1 590	2 460	2 230
Yrkesämnen	242	308	380	1 210	1 060
Praktisk-estetiska ämnen	15	24	60	430	380
Totalt	1 162	1 318	2 030	4 100	3 680
S:a grundsk- och gymnasienivå	4 246	4 511	6 120	10 220	8 930
Totalt	5 662	6 315	8 280	16 480	12 400

1) Examination från specialpedagogutbildning och folkhögskolläroinriktning ingår ej.

2) All utbildning till lärare i praktisk-estetiska ämnen ingår utom den som sker inom gymnasieläroinriktning.

Efter läsåret 2000/01 har antalet nybörjare fortsatt att öka. Läsåret 2001/02 uppgick antalet till drygt 14 500 (exkl. specialpedagoger och folkhögskollärare). Det är nära 3 000 fler än året innan. Om man antar att examinationen förändras på samma sätt som antalet nybörjare skulle dessa 14 500 generera cirka 10 000 examinerade.

2003-06-02

Dnr: 01-- 2003:1751

Effekterna av det ökade antalet nybörjare på lärarutbildningarna blir synliga först om några år och slår inte igenom fullt ut direkt. Det är också risk att examinationen blir lägre än förväntat eftersom examensfrekvenserna vid lärarutbildningarna visat en minskande tendens.

Under perioden 2003/04 - 2005/06 beräknas 4 000 lärare bli utbildade inom de särskilda satsningarna på lärarutbildning, i det s.k. SÄL-projektet. Det sker utöver ordinarie utbildning och kommer att bidra till att minska gapet mellan behov och tillgång. En erfarenhet är dock att en stor andel av de som deltar i SÄL-projektet är förskollärare som vidareutbildar sig till lärare i grundskola. Nettoresultatet begränsas därmed.

Trots att antalet examinerade kan förväntas stiga och att lärare utbildas inom SÄL-projektet kommer behovet av lärare med pedagogisk högskoleutbildning fram till år 2010 inte att kunna täckas, om de förutsättningar som beräkningarna baseras på blir verklighet. Detta gäller oavsett hur examensfrekvenserna utvecklas.

Om inga större förändringar i de lärarstudenternas fördelning på inriktning sker, jämfört med hur nybörjarna läsåret 2000/01 fördelade sig, kommer bristen på lärare i yrkesämnen att bli allvarligast. Under samma förutsättning blir bristen på lärare för grundskolans senare år och gymnasieskolan större än för grundskolans tidiga år. Hur bristen på lärare i förskola kommer att utvecklas är mycket beroende på hur stor ambitionen att höja utbildningsnivån är. Klart är att det inte kommer att vara möjligt att höja den till den nivå som antagits i basalternativet, om alla andra antaganden beträffande utvecklingen av antalet barn och lärartäthet slår in. Det ser t.o.m. svårt ut att bibehålla 2002 års andel med pedagogisk utbildning i förskolan.

Av tabell 13 framgår vilket årligt examinationsbehov som enligt våra beräkningar kommer att finnas för den senare delen av beräkningsperioden, alltså 2011 – 2020. Resultaten förutsätter att man lyckas rekrytera utbildade lärare i önskad utsträckning fram till år 2010. Om det inte sker kommer ett rekryteringsbehov av pedagogiskt högskoleutbildade att kvarstå och därmed blir examinationsbehovet högre än vad som framgår av tabell 13.

Tabell 13: Beräknat årligt examinationsbehov 2011 - 2020

Läroinriktning	Perioden 2011 - 2015 genomsnitt per år		Perioden 2016 - 2020 genomsnitt per år	
	Bas	Låg	Bas	Låg
Förskola	3 070	2 210	3 300	2 390
Förskoleklass	740	740	700	700
Summa förskola, förskoleklass	3 810	2 950	3 990	3 090
Fritidshem	1 110	730	1 080	700
S:a förskola, f-klass, fritidshem	4 930	3 680	5 070	3 780
Grundskolenivå				
Tidiga år	3 320	3 530	2 320	2 530
Sena år	1 390	1 630	1 650	1 880
Praktisk-estetiska ämnen	650	810	730	890
Totalt	5 370	5 970	4 700	5 300
Gymnasieskolenivå				
Allmänna ämnen	410	560	1 310	1 420
Yrkesämnen	230	320	810	870
Praktisk-estetiska ämnen	-60	-10	200	230
Totalt	580	870	2 320	2 520
S:a grundsk- och gymnasienivå	5 950	6 840	7 020	7 820
Totalt	10 880	10 520	12 090	11 600

7.7 Åtgärdsbehov

I årets bedömning av behov av och tillgång på lärare visar vi effekten av de förändringar i antaganden som måste göras. Förändringarna gäller främst två områden – ökad barnafödande och andel barn som deltar i barnomsorg. De effekter vi pekar på ändrar inte i någon avgörande grad den bild vi tecknade i föregående års rapport, dvs. bilden av ett stort lärarbehov under perioden fram till 2020.

Som vi påpekade förra året finns det sannolikt ganska begränsade möjligheter att öka examinationen av nya lärare under den närmaste tiden, även om vi flyttat målet för full behovstäckning till år 2010. Risken verkar därmed vara stor att bristen på pedagogiskt högskoleutbildad personal i grundskolan och gymnasieskolan med flera skolformer kommer att öka de närmaste åren. Även inom barnomsorgen kommer bristen att ge problem. I bästa fall kommer man kanske att kunna bibehålla andelen pedagogiskt utbildad personal. Sammantaget betyder det i så fall att man inte lyckas rekrytera så många utbildade lärare som egentligen behövs fram till år 2010. Rekryteringsbehovet och examinationsbehovet för de följande åren blir därmed större än vad som redovisas i beräkningarna.

Att åstadkomma den önskvärda ökningen av examinationen torde av flera skäl bli svårt. Ett skäl är att kapaciteten inom den ordinarie lärarutbild-

ningen inte på kort sikt kan ökas hur mycket som helst utan att kvaliteten i utbildningen äventyras. Dessutom är det osäkert om det går att rekrytera så många studenter till utbildningen som skulle krävas. Lösningen på problemet måste alltså, åtminstone på kort sikt, sökas på annat håll.

Exempel på åtgärder som vi kan se är möjliga att genomföra på kort sikt är desamma som vi lyfte fram föregående år, dvs. alternativa lärarutbildningar med inriktning på dels redan anställd personal som saknar pedagogisk högskoleutbildning, dels personer i andra yrken med tillräckliga ämneskunskaper. Andra möjliga åtgärder gäller förändringar av arbetsförhållanden i vid mening. Det skulle kunna göra att fler examinerade lockas att börja arbeta som lärare, att utbildade lärare som idag finns i andra branscher lockas tillbaka till barnomsorg och skola samt att färre slutar i förtid inom yrket.

Det finns naturligtvis en betydande osäkerhet i flera av de antaganden vi gjort. Det gäller t.ex. andelen nyexaminerade som börjar arbeta som lärare, hur stor del som stannar kvar i, respektive lämnar, läraryrket och hur många som återgår till lärarjobb efter att ha provat på andra arbeten. Vi visade förra året att denna typ av åtgärder kan ha stor effekt. Om man t.ex. antar att den årliga avgången skulle kunna minska med en procentenhet så skulle rekryteringsbehovet av lärare under en femårsperiod minska med ca 10 000. Effekter av olika antaganden framgår i det alternativ som vi presenterat.

8 Lärare i yrkesämnena

I regleringsbrevet ingår detta år att särskilt uppmärksamma behovet av lärare i yrkesämnena. Detta görs genom att tillgängliga fakta sammanställs i detta kapitel. Vi använder här beteckningen ”lärare i yrkesämnena” vilken inte har en given definition. Till denna grupp räknar vi i denna rapport lärare i karaktärsämnena inom områdena industri- och hantverk, handel- och kontor, naturbruk, vård, barn- och ungdom samt media. Den förstnämnda gruppen består av lärare med vitt skilda inriktningar, vilka framgår av tabell 14.

8.1 Lärarkategorier och skolformer

Totalt fanns hösten 2002 inom gymnasieskola, komvux och särskola 10 500 lärare på befattningar med inriktning på yrkesämnena varav 9 900 tjänstgörande.⁶ Industri- och hantverkslärarna utgjorde ungefär hälften med sammanlagt nära 4 900 tjänstgörande. Vårdlärarna (lärare i omvårdnadsämnena) var den största bland övriga inriktningar med cirka 1 600 tjänstgörande.

⁶ Utöver dessa fanns i särskolan 365 lärare (inkl. tjänstlediga) på befattning som lärare i yrkes-/verksamhetssträning. Den vanligast förekommande pedagogiska utbildningen bland dessa var förskolläraryrket, fritidspedagog- eller speciallärarutbildning eller en kombination av speciallärarutbildning och förstnämnda utbildningar. Därför har inte dessa tagits med i detta avsnitt. De ingår dock under kategorin yrkeslärare i prognosen.

Dnr: 01-- 2003:1751

Inom gruppen industri- och hantverkslärare i gymnasieskola och komvux var antalet lärare störst i fordonstekniska ämnen och el/teletekniska ämnen. Det fanns cirka 1 000 tjänstgörande inom respektive ämnesområde. Därefter störst var gruppen lärare i restaurang- och storhushållsämnen. Antalet lärare i verkstads- och industritekniska ämnen uppgick till endast cirka 600. Inom särskolan fanns totalt 175 lärare inom industri/hantverk.

Tabell 14: Lärare hösten 2002 inom yrkesämnena fördelade på inriktning

Läroämne	Samtliga	Därav tjänstgörande			
		Samtliga	Därav andel (%)		
			Med pedagog. utbildn.	Utan pedagog. utbildn.	Tidsbegr. anställda
Industri- och hantverkslärare	5 328	5 053	69	14	17
därav inom					
- Beklädnadstekniska ämnen	90	87	75	7	18
- Bygg- och anläggningstekniska ämnen	669	642	77	7	16
- El/teletekniska ämnen	1 035	984	70	14	17
- Drifts- och underhållstekniska ämnen	81	77	68	18	14
- Fordonstekniska ämnen	1 061	1 001	62	18	20
- Livsmedelstekniska ämnen	171	161	63	17	20
- Restaurang/storhushållsämnen	854	797	66	16	18
- Processtekniska ämnen	32	29	66	21	14
- Trätekniska ämnen	145	142	75	8	16
- Verkstads-/industritekniska ämnen	620	595	82	10	8
- Hantverksämnen	395	363	58	17	25
- Särskolan	175	175	83	5	12
Lärare i					
- Handels- och kontorsämnen	903	848	81	7	13
- Naturbruksämnen	883	841	66	16	18
- Omvårdnadsämnen	1 757	1 609	83	6	11
- Barn- och ungdomsämnen	750	698	89	5	5
- Medicinämnen	870	832	36	30	34
Totalt	10 491	9 881	71	13	16

Anm: Lärarna redovisas fördelade på den skolform där de hade merparten av sin tjänstgöring.

Drygt 7 700 lärare i yrkesämnena hade gymnasieskola som prioriterad skolform och knappt 1 700 komvux. Av dessa undervisade drygt 600 inom båda skolformerna. Det finns därför anledning att redovisa även det totala antalet yrkeslärare inom gymnasieskola respektive komvux (frånsett lärare i medicinämnen).

Den vanligaste kategorin lärare i yrkesämnena inom komvux var vårdlärarna, där totalt drygt 1 100 undervisade, varav knappt 1 000 hade komvux som prioriterad skolform. De utgjorde alltså fler inom komvux än inom gymnasieskolan. I gymnasieskolan undervisade totalt drygt 700 vårdlärare, varav 600 hade gymnasieskola som prioriterad skolform.

Tabell 15: Tjänstgörande lärare hösten 2002 fördelade på skolform

Läraryr/befattning/ ämnesområde	Lärare fördelade på prioriterad skolform					Lärare totalt ¹⁾ i	
	Gymn.- skola	Komvux	Sär- skola	Övriga skolf. ²⁾	Totalt	Gymn.- skola	Komvux
Industri- och hantverk	4462	379	174	38	5053	4545	511
Handel- och kontor	674	96	50	28	848	692	139
Naturbruk	652	95	92	2	841	700	176
Omvårdnad	601	977	24	7	1609	721	1128
Barn- och ungdom	627	58	-	13	698	643	81
Media	714	76	-	42	832	.. ³⁾	.. ³⁾
Totalt	7730	1681	340	130	9881		

1) Vissa lärare undervisar både i gymnasieskola och komvux. Dessa redovisas under båda skolformerna.

2) Grundskola och kompletterande utbildningar.

3) Uppgift har ej tagits fram.

8.2 Pedagogisk utbildning

Av alla tjänstgörande lärare i yrkesämnena saknade närmare 2 900 pedagogisk högskoleutbildning, dvs. 29 procent. Nära 1 300 av dessa var tillsvidareanställda. Resterande cirka 1 600 lärare motsvarar den grupp som vi beräkningarna betraktar som obehöriga. De utgjorde 16 procent av samtliga tjänstgörande. Hur dessa fördelar sig på de olika inriktningarna framgår av tabell 14.

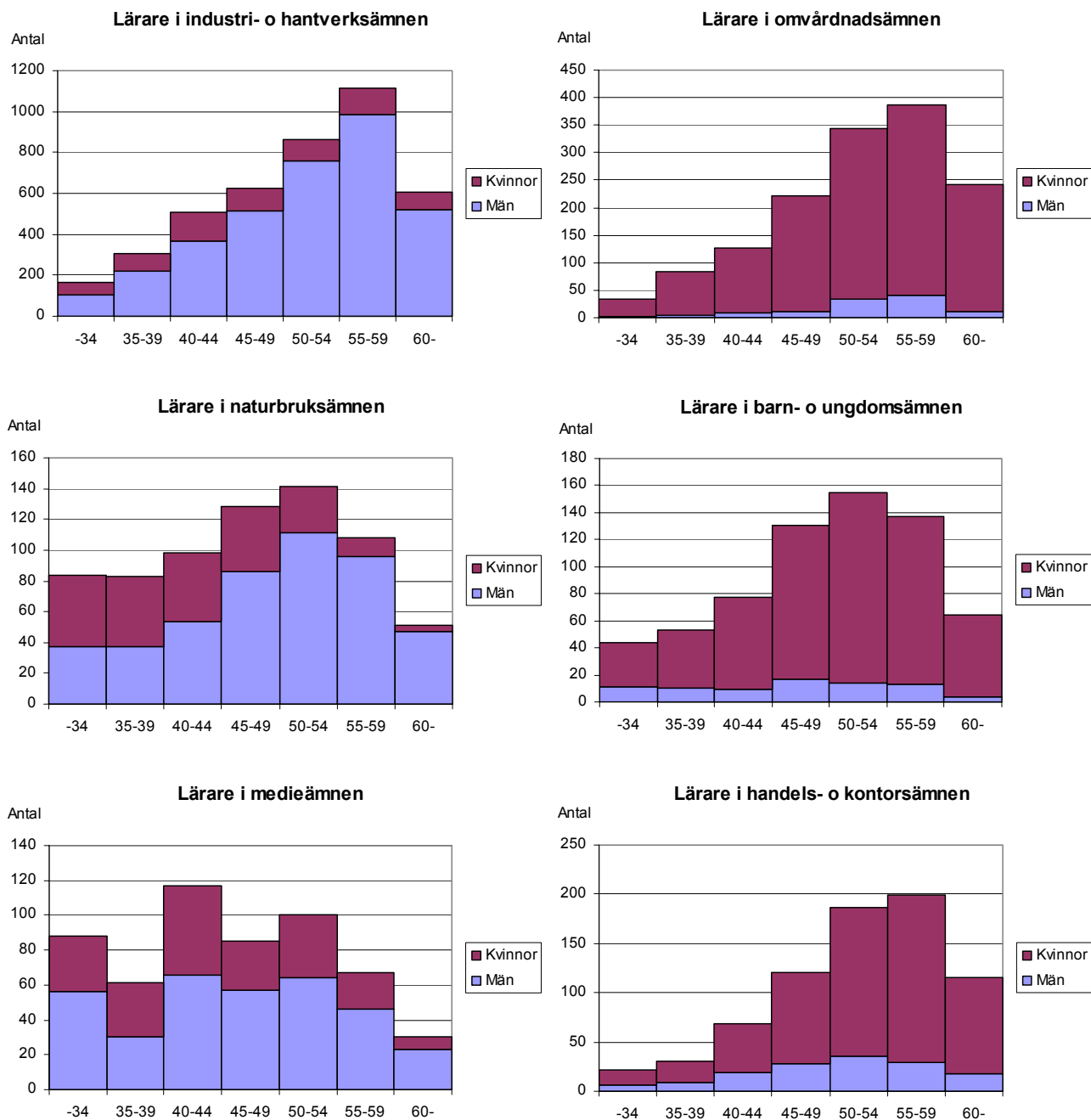
Andelen som saknade pedagogisk utbildning var störst bland lärare i medieämnena, 64 procent. I denna grupp fanns också den största andelen tillsvidareanställda bland dem som saknade pedagogisk utbildning. För ett antal inriktningar inom industri- och hantverk låg andelen som saknade lärarutbildning mellan 30 och 35 procent. Bland lärare inom den särskilda inriktningen mot hantverksämnena var det 42 procent som saknade lärarutbildning.

De lägsta andelarna utan pedagogisk utbildning finner man för lärare i barn- och ungdomsämnena (11 procent), omvårdnadsämnena (17 procent), verkstads-/industritekniska ämnen (18 procent) och handels- och kontorsämnena (19 procent).

8.3 Ålder och könsfördelning

Av de lärare som hade lärarutbildning eller var tillsvidareanställda var nära 60 procent 50 år eller däröver. Allra äldst var lärare i verkstads- och industritekniska ämnen. Av dem var 77 procent minst 50 år. Andelen äldre (minst 50 år) var också hög för lärare i bygg- och anläggningstekniska ämnen (69 procent), handels- och kontorsämnena (68 procent) och omvårdnadsämnena (68 procent). Åldersfördelningen redovisas i tabell 16 samt i figur 2 som också visar könsfördelningen för de olika inriktningarna.

Figur 2: Lärare med pedagogisk högskoleutbildning eller tillsvidareanställning hösten 2002 fördelade efter kön och ålder.

Tabell 16: Andel tjänstgörande lärare i åldrarna 50 år och däröver med pedagogisk utbildning eller tillsvidareanställning hösten 2002

Lärarkategori	Samtliga åldrar	Därav andel (%) i åldern			Totalt 50 -
		50-54	55-59	60-	
Industri- och hantverkslärare	4194	21	27	14	62
därav inom					
- Beklädnadstekniska ämnen	71	14	21	18	54
- Bygg- och anläggn.tekn. ämnen	542	28	30	11	69
- El/teletekniska ämnen	819	21	27	15	63
- Drifts- och underhållstekn. ämnen	66	15	24	21	61
- Fordonstekniska ämnen	802	20	29	13	61
- Livsmedelstekniska ämnen	129	17	17	15	49
- Restaurang/storhushållsämnen	650	16	20	12	48
- Processtekniska ämnen	25	24	24	12	60
- Trätekniska ämnen	119	28	21	11	60
- Verkstads-/industritekn. ämnen	546	20	36	21	77
- Hantverksämnen	271	17	17	13	48
- Särskolan	154	26	28	23	77
Lärare i					
Handels- och kontorsämnen	742	25	27	16	68
Naturbruksämnen	693	20	16	7	43
Omvårdnadsämnen	1435	24	27	17	68
Barn- och ungdomsämnen	661	23	21	10	54
Medieämnen	548	18	12	5	36
Totalt	8273	22	24	13	59

Åldersfördelningen visar att inom tio år har minst 37 procent (3 100) och inom femton år minst 59 procent (4 900) av dagens pedagogiskt högskoleutbildade eller tillsvidareanställda lärare att ha lämnat skolan. Därtill kommer de som lämnar skolan några år före pensionsåldern och de som lämnar den långt dessförinnan.

Mot det antal som lämnar skolan ska ställas de redan utbildade lärare som skolan rekryterar från övriga arbetsmarknaden. Som en del i bedömningsunderlaget har rörligheten till och från skolan studerats över olika femårsperioder. Dessa studier visar att under perioden 1997 - 2002 rekryterades 900 lärare med pedagogisk utbildning till yrkeslärarbefattningar utöver de nytillkomna som examinerats under perioden. Samtidigt lämnade 2 400 utbildade yrkeslärare skolan, varav minst 1 750 före 65 års ålder (här ingår de som övergick till skolledartjänst). Det bör nämnas att i underlaget för samtliga dessa uppgifter ingår såväl tjänstgörande som tjänstlediga lärare.

8.4 Rekryteringsbehov

Eftersom utvecklingen av flera faktorer har gjort det nödvändigt att förändra antagandena så har beräkningarna förnyats även vad gäller lärare i yrkesämnena. Vi har därvid tillämpat samma beräkningsprinciper som för övriga lärargrupper, bl.a. att Skollagens krav ska uppfyllas. Beräkningarna visar att det under tioårsperioden 2000 – 2010 behöver rekryteras sammanlagt drygt 8 000 lärare som examineras under perioden för att alla lärare i yrkesämnena skall vara behöriga år 2010 (de lärare som då är kvar av dem som år 2000 var tillsvidareanställda utan att ha lärarutbildning räknas dock som behöriga i detta sammanhang). Lyckas man rekrytera så många blir rekryteringsbehovet efterföljande perioder betydligt lägre, endast 900 under perioden 2010 - 2015 och 3 200 perioden 2015 - 2020. Beräkningarna förutsätter att elevernas fördelning på ämnesinriktningar i gymnasieskolan är i stort sett oförändrad jämfört med år 2000.

Enligt alternativet med en lägre ambitionsnivå ifråga om behöriga lärare stannar rekryteringsbehovet på drygt 7 000 den första tioårsperioden. Detta alternativ innebär för yrkeslärarnas del att i genomsnitt 8 procent skulle sakna lärarutbildning år 2010 (utöver de som är tillsvidareanställda trots att de saknar lärarutbildning).

8.5 Lärarexamination

Examinationen från yrkeslärarutbildningarna har minskat kraftigt sedan början av 1990-talet inom flertalet inriktningar. Under de första åren av 1990-talet examinerades i genomsnitt drygt 800 per år och de senaste fem åren har i genomsnitt cirka 300 examinerats per år. Av de senare var drygt 90 per år vårdlärare och drygt 100 lärare inom industri- och hantverksområdet. Examinationen under perioden 1989/90 – 2001/02 framgår av tabell 17.

Tabell 17: Examinerade från lärarutbildningar med inriktning mot yrkesämnen läsåren 1989/90 - 2001/02

Inriktning	1989/90	1990/91	1991/92	1992/93	1993/94	1994/95	1995/96	1996/97	1997/98	1998/99	1999/00	2000/01	2001/02
Barn- o fritid	21	2	3	1	3	3	4	6	1	1	10	18	20
Handel o kontor	61	71	76	80	35	25	69	33	26	17	19	11	16
Industri- o hantverk	284	283	369	375	369	264	225	121	149	79	102	50	82
Naturbruk	62	57	69	41	54	34	23	19	46	24	32
Vård	359	361	346	323	404	194	121	155	112	101	63	81	103
Övrigt						10	18	21	20	81	108	58	55
varav													
- Barn- och fritid										7	4	6	13
- Estetisk inriktning										14	3	1	6
- Medie/info/reklam						2	2	3	6	33	20	3	15
- Hotell o. restaurang						6	16	15	10	9	15	10	15
- Övrigt o. ospecificerat						2		3	4	18	66	38	6
Totalt	787	774	863	820	865	496	437	370	331	298	348	242	308

8.6 Yrkeslärare på övriga arbetsmarknaden

I slutet av år 2000 fanns närmare 20 000 utbildade lärare i yrkesämnen i åldrarna 20 - 64 år. Enligt sysselsättningsregistret förvärvsarbetade 87 procent av dessa (november 2000).

Tabell 18: Yrkeslärarutbildade 20 - 64 år efter sysselsättning i november 2000

Läro-utbildning	Ej förvärvs- arbetande	Förvärvsarbetande Antal	Andel (%)	Totalt
Handel och administration	183	1215	87	1398
Industri och hantverk	1113	6537	85	7650
Naturbruk	101	795	89	896
Vård och omsorg	1012	8170	89	9182
Annat yrkesämne eller praktiskt/estetiskt ämne	121	581	83	702
Totalt	2530	17298	87	19828
därav eftergymnasial utbildning	2519	17133	87	19652

Källa: Sysselsättningsregistret (RAMS) och utbildningsregistret, SCB

Av de förvärvsarbetande var i genomsnitt 57 procent sysselsatta inom näringsgrenen ”Utbildning”, se tabell 19. Andelen varierade kraftigt mellan de olika inriktningarna inom läro-utbildningen. Lägst var andelen för lärare med inriktning mot vård och omsorg, 43 procent. För lärare inom industri- och hantverk var andelen 70 procent och för lärare inom handel och administration 75 procent. Det är värt att notera att av de lärare med inriktning mot vård och omsorg som arbetade inom utbildningssektorn fanns nära en tredjedel inom högskolan, se tabell 20.

2003-06-02

Dnr: 01-- 2003:1751

Tabell 19: Förvärvsarbetande yrkeslärare 20 - 64 år efter utbildning och näringsgren november 2000

Näringsgren	Läroutbildning					Totalt
	Handel	Industri	Naturbruk	Vård o.oms.	Övrig	
Bygg	2	240	10	6	9	267
Datakonsult, uthyrning mm	75	276	26	219	15	611
Energi, vatten, avfall, transport	11	144	11	24	48	238
Fastighetsbolag/förvaltning	8	50	5	21		84
Forskning	10	31	20	184	16	261
Handel	38	229	22	127	15	431
Hotell och restauranger	5	60		12	2	79
Industri	38	439	23	95	28	623
Jord, skog, fiske	3	21	117	12	1	154
Offentlig förvaltning mm	45	177	59	570	16	867
Post, bank, försäkringsbolag	14	18	13	20	5	70
Utbildning	915	4 596	430	3 549	288	9 778
Vård o omsorg	26	84	25	3 036	89	3 260
Övrigt	10	91	25	105	20	251
Uppgift saknas	15	81	9	190	29	324
Totalt	1 215	6 537	795	8 170	581	17 298
Andel inom utbildning, procent	75	70	54	43	50	57

Åldersfördelningen bland de 7 500 lärare som fanns inom andra näringsgrenar än utbildning var ungefär densamma som bland de lärare som nu är verksamma inom gymnasieskola och komvux. Drygt 60 procent var minst 50 år vid slutet av år 2000. Av de 2 500 som inte förvärvsarbetade var större delen minst 50 år, 85 procent. Mot denna bakgrund kan man inte förvänta sig något större tillskott av yngre lärare med pedagogisk högskoleutbildning till skolan från andra näringsgrenar eller från de som ej är förvärvsarbetande.

2003-06-02

Dnr: 01-- 2003:1751

Tabell 20: Förvärvsarbetande yrkeslärare november 2000, 20 - 64 år inom näringsgrenen utbildning efter verksamhetsform

Läro-utbildning	Grund-, sär-, o. gymna- sieskola, komvux	Högskola	Arbets- marknads- utbildning	Övrig utbildning	Utbildnings sektorn totalt
Handel och administration	855	16	8	36	915
Industri och hantverk	4 134	48	291	123	4 596
Naturbruk	418	-	3	9	430
Vård och omsorg	2 252	1 090	48	159	3 549
Annat yrkesämne eller praktiskt/estetiskt ämne	198	53	8	29	288
Totalt	7 857	1 207	358	356	9 778

Anm. Den första kolumnen motsvarar verksamhet inom Skolverkets ansvarsområde.

8.7 Åtgärdsbehov - yrkeslärare

I de föregående avsnitten har vi redovisat fakta ur statistiken om yrkeslärare. Baserat på dessa blir den sammanfattande bilden ganska mörk. Om man räknar med att examinationen av yrkeslärare fortsätter i nuvarande omfattning, alltså med 300 per år, hinner 3 000 utbildas under perioden 2000 - 2010. Det räcker inte till för att täcka det beräknade rekryteringsbehovet av nyexaminerade som kan beräknas till ca 1 000 per år (se tabell 12). Vi riskerar därmed att hamna i en situation där kvaliteten i undervisningen i yrkesämnena i gymnasieskola och komvux är i fara.

Ett centralt problem ifråga om utbildning av lärare i yrkesämnena är studiefinansieringen. Genom de antagningskrav som gäller – dvs. omfattande yrkeserfarenhet – kommer många av de potentiella studerandena att vara betydligt äldre än övriga studerande. Många befinner sig därmed i ett sådant familjeekonomiskt läge att de har svårt att klara studier på samma villkor som övriga studenter. De är också mer geografiskt bundna till hemorten, där utbudet av tjänster inom deras ämne ofta är begränsat. Att då studera flera år utan en rimlig grad av säkerhet när det gäller att få arbete när de återvänder ökar knappast möjligheterna att rekrytera studerande.

Skolverkets bedömning är att extra åtgärder måste vidtas av de ansvariga. Till dessa hör staten när gäller att anordna utbildning, anpassa antagningskrav och svara för studiefinansiering. Även huvudmännen, främst kommunerna, har en viktig roll i sammanhanget. För de redan anställda, men icke utbildade lärarna, måste man skapa rimliga villkor för att komplettera sin utbildning. Vidare borde huvudmännen överväga om personal kan anställas på deltid för att studera parallellt med studierna. Sammantaget behövs alltså en rad olika åtgärder.